

REFORMÁTUS
HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI
SZOKÁSOK FEKETICSÉN

1785-1997.

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS
TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN
1785-1997.**

Írta

**SÁRKÖZI FERENC
SÁRÁNDI ISTVÁN
KÓRIZS JÓZSEF**

Sárközi Ferenc
Sárándi István
Kórizs József

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS
TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN
1785-1997.**

írta

***SÁRKÖZI FERENC
SÁRÁNDI ISTVÁN
KÓRIZS JÓZSEF***

„Csak az a nép vész el, ki múltját elfeledi.”

Kossuth

Hálásan köszönjük az alábbi, Feketicről elszármazott felebarátainknak anyagi támogatását, amellyel lehetővé tették, hogy a REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN 1785-1997. című, Karcagon különdíjazott pályamű könyv alakban megjelenhetett:

Ágoston Zádor
Benedek (Schweller) Margit
Butor Gábor
Dangubić Vujadin
Dudás Lajos
Klárity Mária
Klárity Júlia
Lódi Sándor
Maráz István
Maráz Mihály
Orvos Kiss András
Orvos Kiss János
Pintérné Maráz Erzsébet
Seitz Dudás Júlia
Sóti György
Szolga János
Telek János

Feketics, 1997. december 6.

A szerzők:
Sárközi Ferenc
Sárándi István
Kórizs József

Református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1997. (78 oldal) c. pályamunka értékelése

A Nagykunság múltja és jelene a pályázatra benyújtott kitűnő munka az 1785. évi kunsági kirajzás során meglepetedő 211 kunhegyesi és tiszaburai család utódainak temetkezési szokásait mutatja be. A jó stílusban megírt pályamunka három néprajzi gyűjtő, Sárközi Ferenc, Sárándi István és Kórizs József munkáját dicséri. A dolgozat három fejezetből áll. Az első, Sárközi Ferenc gyűjtése, a települések történetéről, az egyházi életről és az első világháborúig élő temetkezési szokásokról ad képet. Rendkívüli értéke a dolgozatnak az adatgazdagság. A zárt közösségben élő kunságiak kultúrájának számos archaikus vonását megőrizték, így pontos adatot kapunk a kunok lila gyászáról is, és az anyakönyvek alapján készült statisztikai adatokról, a korabeli halál okokat soroló bejegyzésekről is. 1785-1920-ig terjedő időszak temetkezési szokásait bemutató fejezet a halotti rítusrendnek megfelelően hozza a szokáskör jellemzőit. Kitér „tiszttségviselők” feladatainak leírására is, így képet kapunk a siratóasszonyok, a paphozjáró (funerátor) és a kántor teendőiről és díjazásáról is.

Statisztikai táblázata a település vallási megoszlását hozza 1910-96 között.

A pályamű második fejezete Sárándi István munkája, református halotti és temetkezési szokásokat sorolja 1920-1987 között. A dolgozaton belül a halál előjeleit, a felkészülést, hírvivést, a halott öltöztetését, a virrasztást, a sír ásását, a gyász idejét, viseletét írja le.

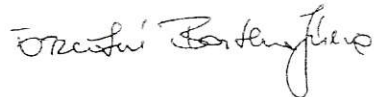
Érdekes adalékokkal egészíti ki az írását, amelyben megemlékezik az 1848-as szabadságharc utolsó győztes csatájának hősi halottairól, akiket Feketehegy, Szeghegy és Kishegyes hármasság határánál közös sírban temettek el. Ezen kívül temetési paródiákat és az 1916. évi harangbúcsúztatást írja le. A fejezetét szép, közlésre alkalmas fotókkal illusztrálja.

A pályamunka utolsó fejezete Kórizs József írása. Napjaink temetkezési szokásait tárja elénk úgy, ahogyan egy jó szemű etnográfus teszi: érzékelteti a változásokat is, folytatása, összegzése, és méltó zárása az előző fejezeteknek. Jól tudja, hogy mint minden, a kultúra is folytonos változáson megy át. A változás mozgatóerőit, okait és eredményeit taglalja. Előre jelezve, hogy a valamikori tiszta magyar település szerb, horvát, montenegrói, macedón, muzulmán, szlovén és jugoszláv etnikai színezetet kapott, s bár Feketicsen továbbra is a reformátusok élnek többségben (2160 fő), a település kulturális képe, hagyományai megállíthatatlan átalakulás elé néznek.

A három szerzős pályamű fejezetei jól illeszkednek egymáshoz. Külön-külön fejezetenként is megállnák helyüket valamilyen, a térség kultúráját taglaló tanulmánykötetben, azonban így, a három fejezetet együtt lenne célszerű megjelentetni. A dolgozat forrásértékű. A település

történeti bevezetőjét lenne célszerű kibővíteni és irodalom alapján jegyzetekkel ellátni.

A református halotti és temetkezési szokások Feketicsen 1785-1997. c. pályamunkát **kiemelt díjazásra javaslom.**

Ökrösné Bartha Júlia
etnográfus

Nagykun Múzeum
K a r c a g

SZELLEMI ÖRÖKSÉG

*Ezerhétyszáznolcvanötben
Lejöttünk Bács vármegyébe
Tíz esztendőt eltöltöttünk
Mégsem volt búzakenyerünk ...*

Névnepok, disznótorok alkalmával a Kunhegyesről és Tiszaburáról leköltözött őseink ajkán, még a XX. század elején is felcsendült, nem is annyira énekelve, mint inkább dörmölve a kezdeti évek nehézségeire utaló bús ének.

Első lelkészük Kálmándi Pap János volt, akit Kunhegyesről hoztak le maguknak. A Kunságból származó lelkész bizonyosan jelentős szerepet töltött be, hogy ősi földjük szellemi hagyatéka, így temetkezési szokásaik is tovább éltek közösségi életükben.

A telepítést követő időben, leszámítva azt a néhány izraelitát, Feketehegy közössége tiszta magyar telepesekből állt. A legközelebbi település Kishegyes volt. A vallási különbség folytán a tiszta magyar de katolikus vallású közösséggel szinte semminemű kapcsolatot nem tartottak fenn. Vegyes házasságokra nem került sor, így mentesek voltak, szinte egy évszázadon keresztül az idegen szokások befogadása tekintetében.

1820-ban jelentős változás állt be a lakosok nemzetiségi összetételében. A környező falvakból, Detsi Dániel jegyző álnoksága folytán német evangélikusok és német reformátusok szivárogtak be az addig tiszta magyar közösségbe. A nem szívesen látott betolakodókat kelletlenül fogadták. Az idők folyamán azonban megvoltak egymás mellett. A német reformátusokat leányegyházként kezelték, de szokásaikhoz továbbra is görcsösen ragaszkodtak. Gyakorlatilag vegyes házasságot nem kötöttek a német ajkúakkal, sem étkezési szokásaikat sem nyelvüket nem sajátították el, de együtt éltek velük.

Gyökeres változások a feketicsi magyarok szellemi életében az I. világháborút követő időben álltak be. Elmaradtak ősi népszokásaik (kántálás), temetkezési szokásaik leegyszerűsödtek, elmaradt a kántor általi búcsúztatás, halotti tor, elcsendesült a virrasztás, elmaradt az egymás eltemetésének szokása.

A II. világháborút követően a németség kiköltöztetése folytán szláv ajkúak telepedtek be. Az újonnan érkezők rövid idő alatt megváltoztatták az addig zárt közösséget alkotó magyarok életformáit, szokásait. Mind gyakrabban vált a vegyes házasságok létrejötté, úgy a betelepedett katolikus mint szláv lakosokkal.

Feketics középbačkai település a Szabadka – Újvidéket összekötő E-5-ös nemzetközi út felezőpontján, a Telecskai dombok végső nyúlványain, a Krivaja patak mentén helyezkedik el.

A település 1785-ben az elpusztult Feketeegyháza, Árpád-kori település helyén épült újjá.

A török hódoltságot követően a zombori Adminisztrációnál *Feketics puszta* néven volt nyilvántartva.

Az újratelepedés idején a lakosok nyelvén *Fekete-tó*, hivatalosan pedig *Feketehegy* falu néven lett bejegyezve.

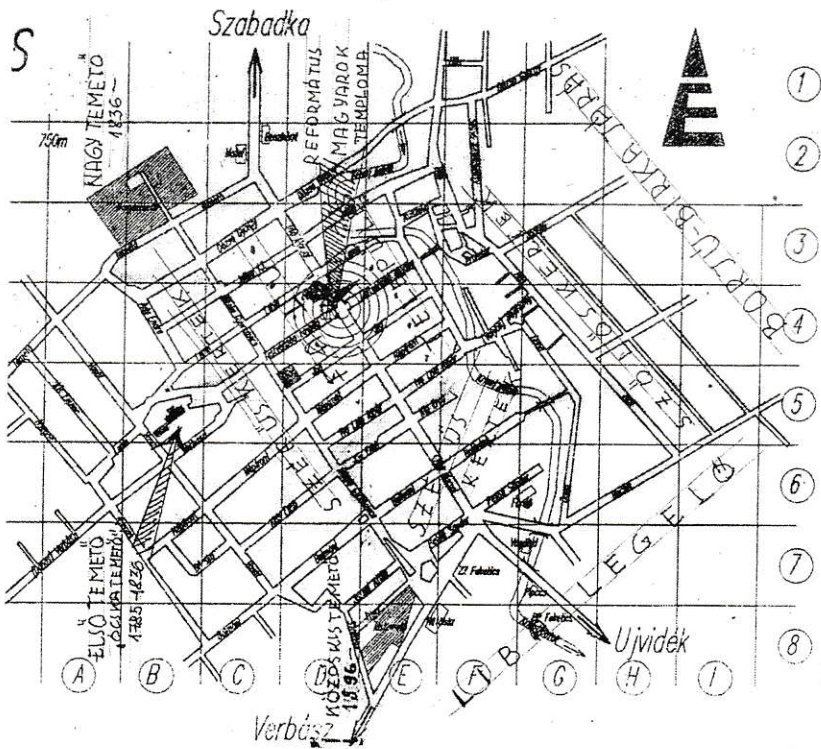
Az idők folyamán elnevezése *Bácsfeketehegy*, majd rövid időre *Crno-Brdo*-ra változott. Mai elnevezése *Feketics*, illetve *Feketić*.

A lakosok létszáma az 1991. évi népszámlálási adatok szerint:

- 2959 magyar ajkú
- 759 crnagorai (montenegrói)
- 385 szerb
- 218 jugoszláv
- 148 más nemzetiségű
- 4469 Feketics összlakossága**

FEKETICS TELEPÜLÉS UTCAHÁLÓZATA

FEKETEHEGY FALUFEKVÉSE 1785

FEKETICSI REFORMÁTUS EGYHÁZ

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK

1785-1920

LETELEPEDÉS ÉS AZ EGYHÁZI ÉLET MEGSZERVEZÉSE

1785 május közepén a Nagykunságból 211 család csoportokba verődve megindult az ígért földjének remélt Bácska középső vidékére. Úticéljuk II. József császár engedélye alapján új telephelyük a lakatlan Feketicz puszta néven bejegyzett terület volt. Eredeti kérelmük alapján az uralkodó 250 család letelepedését engedélyezte. Az indulás idejére a kivándorlási láz oly nagy mértékben lecsillapodott, hogy a kunhegyesiek a tiszaburaiakkal kiegészülve is csupán 211 családra apadtak le. Hogy elegendő földterület álljon a leteleplők rendelkezésére így Feketicz puszta területéhez lett csatolva Vélicity puszta, Kis-Dobra és a maradék verbászi földek.

Megérkezésük idejére Köröskényi Mihály és Kiss József kamarai mérnökök felmérték a területet és kijelölték a település helyét a Krivaja (Bara) patak jobb oldalán elterülő lankás részen. Meghatározták az utcák elhelyezését, melyek mindegyikében a jobb és bal oldalon 10-10 házhelyet cövekekkel jelöltek meg. A falu központjában mérték ki a templom, parochiális ház, községháza, iskola, valamint a településen kívül a „Kór” házát. A kór házában nyertek elhelyezést a fertőző betegségben szenvedők, akit a család tagjai láttak el étellel. Az oda helyezett beteg csak meggyógyultan mehetett haza. Ellenkező esetben a kórházból temették el. A németek betelepítését követően (1820) a kórházat áthelyezték a település déli részére a verbászi út mentére, ahol egy boncház felépítésével egészült ki.

A lakott települést szérűskertek övezték, majd a járásföldről elválasztó libalegelő következett. A településtől délnyugatra a szérűskerteken kívül a magasabb fekvésű területen határozták meg a temetőkeretet, gondolva arra, hogy szellős helyen nyugodjanak holtjaik.

A mérnökök, számítva arra, hogy a tiszta földműveléssel foglalkozni szándékozó lakosok szükségleteinek kielégítésére iparosok letelepedését is biztosítani kell, gyakorlatilag 250 házhelyet mértek ki saját belátásuk alapján.

A lakosok május közepére érkeztek meg a lakatlan pusztaságra. Megelégedéssel vették birtokukba a cövekekkel megjelölt házhelyeket. A kincstár által megszabott szabvány szerint azonnal hozzáfogtak vertfalú házaik felépítéséhez. Mire elérkezett a tél 200 házat lakhatóvá tettek.

Megérkezésüket követően alig telt el egy hét már június 6-án azzal a kérelemmel fordultak az uralkodóhoz, hogy engedélyezze számukra templom, parochiális ház, iskola építését, valamint lelkész és tanító alkalmazását. Kérelmükre mire megérkezett a válasz a kamarai mérnökök számítása beigazolódott az utántelepülők tekintetében, mivel a családok száma ekkorra már 240-re szaporodott és 24 utcát népesített be.

Lelkipásztoruknak meghívták maguknak Kálmándi Pap Jánost, aki ősi fészükben a kántori teendőket végezte.

A lelkész először is az egyházi vezetőséget szervezte meg. Az utcák mindegyikében 10-10 család telepedett meg és építette házaikat. Az utcabeliek körükből egy-egy jelölttel képviseltették magukat a presbitériumban. Az egyházi vezetőség így 24 tagból tevődött össze. Az eltelt 210 év alatt az utcák száma és a lakosok száma megtöbbszöröződött, de a presbiterek száma ma-napság is 24 tagból áll.

A presbiterek saját soraikból választották, delegálták a polgári igazgatást végző előljáróságot. A polgári előljárók (esküdtek) soraiból választották meg a bírói tisztséget betöltő személyt. Így módon a polgári közösség irányítása 35 éven keresztül egyházi jellegű volt. Első bírójuk Bácsi János, Tiszaburáról szakadt társuk volt.

HALOTTLÁTOGATÓK

Orvosi ellátottság szempontjából a telepítést követő évek igen hiányosak voltak. A Bara patak mentén létesült településeknek, Feketehegynek, Kishegyesnek és Bajsának egy közös orvosa volt. Az orvos Bajsán lakott. Gyakorlatilag orvosi segítségre Feketehegy lakosai nem is számíthattak a távolban lakó orvos részéről. Halálesetek alkalmával az elmúlás időpontját és a halál bekövetkeztének okát, valamint a temetkezés időpontját a halottlátogatók (halottkémek) végezték.

A presbitérium soraiból két személyt jelöltek ki halottlátogatónak. Halálesetek alkalmával a hozzátartozók először is a halottlátogatónál jelentették valamely családtagjuknak az életből való eltávozását. Mindkét halottlátogató megvizsgálta az elhunytat és többnyire a családtagok leírása alapján állapították meg a diagnózist: A halál oka ismeretlen vagy sínlődött, nehéz

nyavalya, száraz nyavalya, himlő, kelevény, dagadozás, száraz betegség, nyavalya, nehézség és ehhez hasonló betegségek nyertek meghatározást. A halott megvizsgálását követően a halottlátogatók a család tagjaival megbeszélték a temetkezés időpontját. Ezt követően felkeresték a lelkészt, aki az anyakönyvben törölte az élők sorából az elveszett hívét.

Orvosi segélynyújtás szempontjából a helyzet 1830-ban javult, amikor Szilágyi Gábor, mint helybeni orvos kezdett tevékenykedni. Az orvos jelenlététől függetlenül továbbra is a halottlátogatók végezték azt a feladatkört, mely halálesetek alkalmával állt elő. A községi eljáróság abból a szempontból indult ki, hogy az orvos feladata a gyógykezelés nem pedig a halottak látogatása. A halálesetek diagnosztikájából ítélve, ez a nézet a múlt század közepén változott meg, amikor a halálesetek okának meghatározása az orvos személyére hárult.

A PAPHOZJÁRÓ

A halottlátogatók, amikor elvégezték feladatukat, akkor a továbbiakban a paphozjáró intézkedett. Minden utcában volt egy választott presbiter, akít a család tagjai felkértek, hogy közvetítsen a lelkésznel a család tagjainak óhaja szerint. Az elhunyt hozzátartozói az utcabeli presbiterrel megbeszélték a temetkezés időpontját, a halottlátogatók döntése alapján. Megbeszélés tárgyát képezte a temetkezés mibenléte, miszerint énekszós vagy prédikációs temetkezés mellett döntöttek. A paphozjáró ezt követően felkereste a lelkészt, aki már különben is értesült a halottlátogatók révén egyik hivének az élők sorából való eltávozásáról. A paphozjáró a lelkész előtt feltárta az elhunyt földi életét, hogy megfelelő ige kiválasztásával búcsúztathassa az örök életre tért hívét. Ha prédikációs temetkezést óhajtottak rendezni, akkor a továbbiakban felkereste az academicus rectort (kántor), hogy ismertesse az elhunyt küzdelmes életét. Felsorolta azokat a hozzátartozókat, akiktől a halotti búcsúztatásban meg kell emlékeznie.

A lelkésszel és kántorral való megbeszélést követően a harangozó kereste fel a paphozjáró. Férfi halott esetében háromszori megszakítással, nő esetében kétszeri megszakítással harangoztak, majd negyedszerre „ráhúzták”. Gyermekhalott esetében azonosan harangoztak mint a felnőttre, azzal a különbséggel, hogy ekkor a Kunhegyesről kapott kis harangot használták. Gyermekhalottnak számítottak azok, akik meg voltak keresztelve, de még nem konfirmáltak, vagyis nem vettek Úrvacsorát.

A harangozó a fémből készült ablakok egyikét, melyek a harangok magasságában voltak abban az irányba nyitotta meg, amerre a haláleset történt. A „táblák” irányából következettek a lakosok merre, ki halt meg. A találgatás leginkább nem is vaktában történt, hiszen ha valaki súlyos beteg-

ségben szenvedett, s orvosi segítségben nem részesült, könnyen kitalálhatták a lakosok ki lehet a halott. A hír szájról-szájra terjedt, ki költözött el az élők sorából, ki pihent meg, megpihent, kiesett a kanál a kezéből, ki nyugodott meg, hiszen már régóta húzatott.

RAVATALOZÁS

Amíg a paphozjáró intézte a temetkezés körül-ményeit, addig a családtagok egyike a koporsót rendelte meg.

Az asztalosok körében külön szakmának számított a koporsó készítése. A múltban kész koporsót vásárolni nem lehetett, mivel a koporsós előre nem készített eladásra. Ha koporsóra volt szükség, akkor a koporsós egy-két óra alatt összeütötte a koporsó alját, hogy a halottat minél előbb felravatalozhassák. A koporsó fedelével nem kellett sietnie hiszen arra volt elég ideje a temetkezés kezdetéig.

A koporsó alját két szál deszkából összeütötte (oldalak), melynek fenékrésze egy sor nádrétegből állt. A nádréteg azt a célt szolgálta, hogy ha nyári időben két nap is kellett virrasztani, akkor a koporsó alatt egy edényben jeget tartottak. A nádrétegen keresztül lehetségessé vált a halott hűtése, hogy

az ne „induljon” meg. Jég mindig volt a mészárosok jégvermeiben. A nádréteg másik funkciója az volt, hogy a tetem minél előbb elporladjon, sőt ha fertőző betegségben halt meg valaki, akkor a mésztejjel leöntött koporsóban nyugvó testével a fertőtlenítés eredményesebb volt.

Egykoron a koporsót színesre festették – leginkább kékre. Fialatok számára készült koporsót világos, idősebbekét sötétebb színűre, de feketére vagy barnára soha sem.

Egyesek a biztonság kedvéért még életükben megvásárolták a koporsójukat. A padláson vagy a kamrában őrizték. Volt rá eset, hogy egyesek a lakoszobájukban tartották utolsóinak szánt köpönyegüket. Az idő hal-

Ezüst Úrvacsorai kehely

adtával tévedhetett is a koporsó tulajdonos: tovább élt mint gondolta s kétszer, de háromszor is át kellett festenie.

Szilágyi Imre koporsós, felesége unszolására, amikor már gyengéledett elkészítette a maga és felesége számára a két koporsót. A koporsós nem sokat várákozott, hogy használatba vegye a készítményét. A feleség azonban csak húsz év múlva vette igénybe a sötétkék színűre festett koporsót, mely addig a boroskamrában, végére állítva várákozott a temetés időpontjára.

Hosszú, súlyos betegségben szenvedők és azok hozzátartozói óhajának kielégítése végett a lelkész az illető házában úrvacsorát szolgáltatott ki. Erre a lelkész külön úrvacsorai kelyhet használt. Ebből a célből készült el 1936-ban a Kunhegyesről ajándékba kapott ezüst úrvacsorai kehely. Az eredetivel való megkülönböztetés végett a másodpéldányra a vésnök a kisharang rajzolatát tüntette fel, mivel az is a kunhegyesi eklésia ajándéka volt a kirajzás alkalmával. Házi úrvacsora kiszolgálásakor a lelkész a másodpéldányt használta.

A HALOTTNAK A RAVATALHOZ VALÓ FELKÉSZÍTÉSE

A halott ellátását, ravatalhoz való elkészítését a családtagok nem végezték, de mindig akadt az utcában két olyan idős asszony, akik azt megtették. A halottat megmosdatták és felöltöztették. Leginkább ezt szívességéből vállalták, esetleg az elhunyt holmijából részesültek tevékenységükért.

A halottat leginkább valamely kontár borbély borotválta meg a halott saját borotvájával. Ha a borbély saját borotváját használta, akkor annak az árát megtérítették. A borotvát a koporsóba tették, szintúgy azt a törülközőt, melyet a mosdatáskor használtak. Szőrös arccal nem temettek el senkit. Akár férfi, akár nő halott volt, fekete ruhában temették el. Férfiak esetében ez leggyakrabban az esküvői ruha volt, hiszen az egy életre készült használatra. A lábára csizmát húztak s ha erre nem volt lehetőség, akkor a csizmát a lába mellé helyezték. Karjait a teste mellé kinyújtva helyezték el. Ezt követően szemfedővel letakarták, majd arcáról mell magasságig visszahajtották. Fekete kalapját a mellére helyezték. Az asszonyok lábára harisnyát húztak, a fejét pedig fekete kendővel kötötték be. A teljes merevség beálltaig az állat fehér kendővel kötötték fel. A lecsukott szemére egy-egy krajcárt helyeztek. A koporsóba az elhunyt kedvenc tárgyaiból esetleg pipáját vagy csiholó szerzőkeit tették.

Ha fiatal férjhezmenendő lány halt meg, akkor fejére koszorút és fátyolt helyeztek vagy teljes menyasszonyi ruhában ravatalozták fel. Ha volt udvarlója akkor azt felkérték, hogy a temetés alkalmával a vőlegény szerepét

töltse be. Ha nem volt komoly udvarlója, akkor a rokonságból egy legénysorban levő ifjú vitte temetés alkalmával a menyasszonyi csokrot.

Az újszülöttet még aznap, de legkésőbb másnap elvitték a templomba megkeresztelés végett. Az újszülöttre a halál veszedelme élete első hónapjaiban leselkedett legnagyobb mértékben.

1785-1835 eltelt időszakban 6127 gyermek született		
Halva született	102 gyermek	1,6 %
0-1 hónapra meghalt	768 gyermek	12,5 %
1-6 hónapra meghalt	348 gyermek	5,7 %
6-12 hónapra meghalt	374 gyermek	6,0 %
1-5 éves korban meghalt	868 gyermek	14,2 %

A letelepedés első ötven évében született 6127 gyermek közül 2358, vagyis 38,4% nem íratkozhatott be az elemi iskola első osztályába, mivel akkor már a temetőben pihenték örök álmukat.

A megkeresztelt gyermeket azon mód szerint temették el mint a felnőtteket, leginkább a sírgödör aljában képzett padmaly alá, hogy majd idővel a szülők is oda temetkezhessenek. Gyermeknek számára nem jelöltek ki külön temetkezési helyet.

A kereszteleetlen gyermeket „pogány módra” temették el. Ezeket a temető árkába temették, minden gyászszertartás nélkül. Hát ezt nem akarta megérni Süle Jánosné, aki 1830. április 18-án leánygyermeket szült. A kislányt még aznap megkeresztelték de két nappal később a halottlátogatók megholtnak nyilvánították. Mint megkeresztelt gyermeket a lelkész énekszós temetéssel temette el. Úgy látszik valami mégsem volt rendben. Valószínűleg a két nappal korábban megkeresztelt gyermek halott vagy legalább is félig halott lehetett, mivel a lelkész széljegyzetként a következőket jegyezte be: „Süle János lánya halva lett, de mivel ember által asszonyi állattól lett, eltemetődött annak rendje-módja szerint énekszóval.”

VIRRASZTÁS

Virrasztás nélkül senkit sem dugtak a földbe. A halál beálltától a virrasztási előkészületek miatt jelentős idő telt el. Ha valaki délután halt meg, akkor estig nem biztos, hogy lelkiismeretükhöz illendően, méltóképp el tudták készíteni a virrasztást. Időt vett igénybe, hogy a haláleset híre szájról-

szájra terjedve eljusson mindazokhoz, akik a virrasztáson bizonyosan ott szándékoztak lenni. Ilyen esetben rendes virrasztás csak a következő este jöhetett számításba.

A halottat az első szobában terítették ki. A bútorzatot kihordták, az órát a haláleset bekövetkezéének időpontjában megállították, a tükröt fekete kendővel letakarták. A szomszédból székeket, padokat hoztak, hogy a virrasztó asszonyok leülhessenek.

A virrasztás sötétedéskor vette kezdetét és rendszerint éjfélig tartott. Éjfélt után csak a legközelebbi hozzátartozók maradtak az elhunyt mellett. Németajkúaknál volt csak szokásban, hogy a virrasztást követően a halottra rázárták az ajtót és a családtagok lefeküdtek aludni. Nem is maradt ki a virrasztás szövegéből: „Nem hagyjuk magára a halottat, nehogy úgy járjunk mint némely német, akik rázárták az ajtót a halottra, s reggelre a bentrekedt macska megrágta az elhunytat”.

Virrasztásra először is a siratóasszonyok jelentek meg, akik már a kapuban rettenetes jajveszékkel jelezték jöttüket. Pénzbeli jutalom reményében 8-10 leginkább idősebb asszonyból állt a siratóasszonyok népe. A virrasztó szobában foglaltak helyet és ahogyan érkeztek a résztvevő rokonok, ismerősök, szomszédok, jajveszékelték közepette mondták el az elhunyt földi pályafutását, betegségét, a haláleset időpontját, okát, a temetés időpontját.

A koporsót székekre helyezték fejjel az utca irányában, közel a falhoz, így a koporsót a résztvevők nem kerülhették meg. Az elhunyt hozzátartozói a halott bal oldalán helyezkedtek el. Többnyire álltak, de le is ültek időnként az ott levő székekre. A virrasztásra érkezők nem hoztak sem virágot sem koszorút. Az elhunyt jobb oldalához érve megtekintették még egyszer utoljára rokonukat, ismerősüket. Külön részvétet a túloldalon álló gyászolóknak nem fejeztek ki, sem szóban, sem kézfogással. A virrasztáson való részvételt tartották a hozzátartozókkal való együttérzésük kifejezésének. Nem tekintették illendőnek, hogy kérdéseikkel megzavarják a gyászolókat mély fájdalmát. Úgy illett, hogy a gyászolókat sírásukkal fejezzék ki gyászukat. A virrasztók között mindig akadtak olyanok, akik csak azért mentek el, hogy éberem figyeljék a gyászolókat s mérleljék azok gyászbéli kinyilvánításukat. Másnap aztán elcsámcsogtak azon, hogy mennyire is sajnálták el elhunyt hozzátartozójukat. A siratóasszonyoknak volt a feladatuk, hogy elmondjanak mindent, amit a résztvevőknek tudniuk kellett a halálesettel kapcsolatban. Ezért fizették őket.

A virrasztásra érkezett résztvevők egy darabig csendben állogáltak a koporsó mellett, majd először is az ember szótlánul elhagyta a virrasztószobát, hogy csatlakozzon az udvaron, gangon tartózkodó férfiakhoz. Az asszony a koporsó mellett levő székre ült egy ideig és figyelgette a halottat. Időnként bölcs megállapításait félhangon közölte a szobában levőkkel: „Szép

halott. Megviselte a betegség. Sima az arca, a következő halott a faluban bizonyosan fiatal lesz. Ahogy én nézem a következő halott igen idős személy lesz. Aj, de szép halott, kár volt neki meghalni.”

Amikor újabb virrasztók érkeztek, akkor a koporsó mellett ülő asszony felállt és zsolttárral a kezében csatlakozott a szobába üldögélőkhöz. Amikor a virrasztásra érkezők ritkulni kezdtek, akkor a siratóasszonyok vezetésével zsolttárokat énekeltek.

Volt rá eset, hogy némelyek nem bíztak magukban, hogy kellő sírással fejezzék ki fájalmukat, így még külön fogadtak egy asszonyt, aki segített a siránkozásban.

Ágoston Sándor 1920-ban, amikor Feketicsre érkezett a lelkészi hivatás betöltésére, átlátta, hogy igen sok hazug fájdalom rejlik a siratóasszonyok tevékenységében. Szép szóval, de kellő eréllyel eltiltotta a siratóasszonyokat a virrasztóból. A továbbiakban a virrasztásra érkező asszonyok (de csak asszonyok) a virrasztás alkalmával zsolttárokat énekeltek. Énekes virrasztás 1968-ig tartott, s ekkor szinte egy csapásra elmaradtak az énekek, csendes virrasztás állt be, mondván nincs aki kezdje az éneket. Megrövidült a virrasztás ideje is. Amikor elment az utolsó virrasztó is, akkor rázárták az ajtót a halottra s lefeküdtek aludni mint máskor a németek, pedig ezt nem örökölték egykori szomszédaik szokásából, hiszen azok már ekkor rég eltávoztak a faluból.

A férfiak a gangon ácsorogva megbeszélték, hogy az elkövetkező nap reggelén kik vesznek részt a sírgödör kiásásában. Rendszerint a szomszédok, rokonok ásták meg a sírt. A család tagjai a sírásók tudomására adták, hogy sima vagy padmalyos sírt kell ásni. A padmalyos sír azt jelentette, hogy a sírgödör mélyén oldalra akkora vájatot készítettek, hogy oda be lehetett helyezni az első koporsót. A továbbiakban, ha ismét temetkezésre került sor, akkor a férj és feleség egymás mellett alhatta örök álmát. A család a sírásók munkáját egy liter pálinkával hálálta meg.

TEMETŐK

1785-ben a kamarai mérnökök temetkezési helyként a falutól délnyugatra jelölték ki az első temetőkeretet, a járásút menti domboldalon. Ide temetkeztek majd fél évszázadon keresztül. 1836-ban felütötte fejét a kolera. Alig két hónap leforgása alatt 235-en haltak meg e fertőző betegségben. Emlegették is az öregek, hogy ha reggel kiment szántani a határba estére amikor hazajött már négy-öt utcabelije hiányzott az élők sorából. Ekkor az elhunytakra nem harangoztak, figyelmességből, hogy a még betegségben szenvedők nyomorát ne fokozzák. Csendben kivitték a temetőbe, s a lelkész megadta a végtisztességet. Volt olyan nap, hogy a lelkész reggel kiment a

temetőbe, hogy ott várja be a koporsóban levőket és estig haza sem ment, csak temetett. A koporsót ekkor mésztejjel öntötték le, fertőtlenítés végett.

Amikor az utolsó kolerás betegségben szenvedőt eltemették, akkor lezárták a temetőt. Éveken keresztül senki sem mehetett oda, hogy felkeresse elhunyt hozzátartozóját. Idővel a lezárt, elhanyagolt temetőt „ócska temetőnek” nevezték el. A későbbiek folyamán Kozma Lajos indítványára az ócska temetőt egyesek megőrzésre ajánlották, mivel a járásút mentén terelt jószágok bebarangoltak a temetőbe. A lelkész ajánlatát a presbitérium magáévá tette s három ajánlat került megvitatásra:

1. deszkafallal körülvenni,
2. bástyafallal körülvenni,
3. árokkal védeni.

A presbiteri gyűlésen mind a három ajánlat el lett vetve és egy negyedik győzedelmeskedett: Nem kell vele csinálni semmit, maradjon meg libalegelőnek. A későbbiek folyamán kaszáló, majd a XX. század elején szántóföld lett az ócska temető helyén. 1922-ben az Országos Református Egyház az elhanyagolt temető helyére tervezte felépíteni az Árvaházat. Más kedvezőbb megoldás miatt ez a terv sem valósult meg. 1972-ben a presbitérium átadta a területet a községnek, ahol a nyolcosztályos elemi iskola épült fel.

A kolerajárvány megszűntével a településtől északnyugatra jelölték ki az új temetőt. Az első halott Gáspár Lajos kovácmester volt. Az újabb temetkezési helyet a lakosok „Nagytemetőnek” nevezték el. Ebben az időben már németek is megtelepedtek a községben, így a lakosság számarányának megfelelően felosztották a temetőkeretet a református magyarok, református németek és evangélikus németek között.

Eleinte a magyarok sorba temetkeztek sima vagy padmalyos sírokba. A XIX. század végén kezdték sírkövel jelölni az elhunytak nyugvóhelyét. 1896-ban a kriptályok helyéül a református magyarok számára a presbitérium a bejárati út mentén jelölt ki kriptályhelyeket. Az egyes temetkezési helyeket négyszöggel jelölték meg. Aki ide szándékozott temetkezni, annak 10 forintot kellett a kriptályhelyért fizetni.

Az 1848/49 szabadságharcot követő időben a lakosok igen sokat nélkülöztek. Az ellenforradalmi erők és a közelben lezajló háborús események miatt a lakosok Kiskunhalason és Soltvadkerten találtak 1849. január 23-tól októberig menedéket. Az idegenből visszatért lakosok csak üszkös falakat találtak házaikból, minden verem ki volt fosztva, ingatlanjaik mind idegen kézre kerültek. Mindent újra kellett kezdeni mint egykor 1785-ben. A nyomorúságos időkben a lakosok egy része a közteher alóli kibúvót a nazarénus vallásba való áttérésben remélte. 1870-ben számuk már 100 hívőre szaporodott. Nem akartak egyházi adót fizetni, nem szándékozták kivenni részüket az iskoláztatás költségeinek fedezéséből.

A református presbitérium, hogy ellensúlyozza a nazarénusok különváltását a következő döntést hozta: Mindenki számára biztosítva van a nyugvóhely a temetőben, de aki nem szándékozik igénybe venni a református szertartások temetkezési szokásait, annak a sírhelyért 3 forintot kell fizetni. Kivételt képeznek azok a szegénysorsúak, akiknek teher jelentene az illeték fizetése. A nazarénusok és reformátusok közötti vita évekig húzódott. A nazarénusok követeléseit szövetségre találtak a szocialisták körében, akik szintűgy egy közös temető kijelölését követelték és az Állami elemi iskola bevezetését.

Magyarország fennállásának milleneumi ünnepeinek keretében fel-sőbb ajánlásra 1895-ben a falutól délre emlékpark létesült. Amikor vége lett az ünnepegsorozatnak, a park a dísznövényeivel a gondozatlanság áldozata lett. A községi képviselő-testület a parkot bekeríteni nem szándékozta. A környéken lakók jószágaikat beengedték a parkba s azok hamarosan tönkre tették a díszfákat, cserjéket. Mivel a park mint olyan megsemmisült, így a községi képviselő-testület azt a határozatot hozta, hogy községi közös temető létesüljön. Az újonnan létesült temetőt a lakosok „Kistemetőnek” nevezték. A „Kistemetőt” a nazarénusokon kívül hamarosan a falu déli részén lakó reformátusok is temetkezési helyül használták gyakorlati okok miatt. A századfordulón vette kezdetét, hogy a hozzátartozók részéről szokássá vált a sírhantok gondozása. Ez okból kifolyólag a kistemető közelségében lakók inkább ide temetkeztek, mint a falu túloldalán levő „Nagytemetőbe”.

A presbitérium gyűlésén 1930-ban felmerült a kérdés, hogy a „Nagytemetőt” be kellene keríteni. Megoldási javaslatként szinte ugyanazok a napirendi pontok kerültek megvitatásra, mint egykor fél évszázaddal korábban az ócskatemető esetében. Egyesek köfállal való bekerítés mellett kardoskodtak, mások viszont az anyagi kiadások miatt elleneztek a temető bekerítését. A lelkész Ágoston Sándor, hogy megmentse a temető bekerítését bástyafállal, így vélekedett: Általába véve oly mindegy, hogy be lesz kerítve a temető vagy nem. Onnan úgysem jön ki senki, no meg be sem akar menni senki. A lelkész véleménye meghökkentette a presbitereket és egyhangú határozat született a bástyafállal való bekerítés mellett.

KÁNTOR ÉS LELKÉSZ JUTALMAZÁSA

1785-ben a kamarai mérnökök a szántóföldek és kaszálók kimérésekor 1 sessiót (38 hold szántó és 22 hold kaszáló) az egyház számára mértek ki. A kincstár így járult hozzá az egyház fenntartásához. A kimért egyházi föld jövedelme a lelkészt illette meg. A szántó és kaszáló megművelését a lakosok végezték (ingyen). A **Tiszteletes Helybéli prédikátor díjlevele 1790. január**

7-én lett meghatározva s annak értelmében végezte az összes teendőket, mely a lelkészi hivatással járt:

1. 100 rénes forint.
2. 30 köből búza, 30 köből árpa.
3. Az őszi alá valóknak megugarolása, vető alá való őszi szántása. A tavaszi alá való megszántása és mind a két félének, mind őszeinek mind tavaszinak elvetése a tiszteletes úrnak maga magvával és mind ezeknek behordása.
4. A sessióhoz tartozó rétnek lekaszáltatása, felgyűjtése és összerakattatása.
5. 1 mázsa só, 50 font hús, 30 font faggyú, sertés helyett 7 forint, 4 öl tűzifa, egy sor tej.

100 éven keresztül e díjlevél alapján véve nem változott. A változás csupán annyiban nyilvánult meg, hogy a terménybeni juttatások forint értékekben lettek meghatározva.

Az academicus rector díjlevele:

A kántori teendőket az academicus rector végezte. A teológiát befejező ifjú növendék, mint rector (tanító) nyert elhelyezést. Ilyen értelemben végzett tevékenysége 3 évig tartott. A fizetéséből és terménybeni juttatásokból annyi jövedelmet valósíthatott meg, hogy külföldi tanulmányútnak nézhetett elébe. Amikor tanulmányútjáról visszatért, akkor vagy mint lelkész, vagy mint jegyző helyezkedett el. Ha erre lehetőség nem mutatkozott, akkor mint kántortanító nyert állandó alkalmazást.

A rector díjlevele:

1. 100 forint készpénz,
2. 66 véka búza, 60 véka árpa,
3. 40 font marhahús, 40 font só, 12 font faggyú,
4. minden gyermek után 1 véka búza, 1 véka árpa,
5. kánikulai csirke,
6. örletés,
7. két öl fa, fűteni való szalma,
8. énekszós halottól 12 krajcár, prédikációs halottól 24 krajcár,
9. fél sessió föld használata.

Az academicus rector vagy a későbbiekben mint kántortanító, minden temetésen részt vett. Tanítványai köréből énekkart szervezett. A presbiteri üléseken, mint jegyzőkönnyvezető vett részt.

PRÉDIKÁCIÓS TEMETKEZÉS

A paphozjáró ügyködéséhez tartozott, hogy amikor elérkezett a temetés ideje elment a parochiára, hogy a kántorral és lelkésszel felkeressék az elhunyt otthonát, ha prédikációs temetés volt rendelve.

A temetés kezdetét harangozás jelezte. „Kiállót” húztak, jelezve, hogy a lelkész és a kántor készen áll az indulásra. Mindaddig harangoztak, míg oda nem értek a temetés színhelyére.

Amikor a harangozó meghúzta a „kiállót”, az addig felravatolozottnak ráhúzták az arcára a szemfedőt. Egy hirtelen hasítással a fej részén meghasították a szemfedőt, hogy ne vakon menjen az elhunyt a másvilágra. Ezt követően a koporsó fedelét ráhelyezték a fenékrészre és kalapáccsal négy szeggel a koporsós rögzítette. A kalapácsolás igen megrendítő hatást váltott ki a gyászolók körében. A koporsót kivitték az udvarra a hozzátartozók és siratóasszonyok jajveszékése közepette. A koporsót úgy helyezték el, hogy lábbal legyen a nagykapu irányába. A halott bal oldalán helyezkedtek el a legközelebbi hozzátartozók, míg a másik oldalon a rokonság.

A gyászolók köré álltak a temetésre érkezett résztvevők. Egy-egy temetésen nem volt ritkaság, hogy pár százan is részt vettek. A jelenlevők létszámából következtek az éber megfigyelők, hogy milyen elismert személyiséget temetnek.

Amikor a lelkész és a kántor megérkezett, először is a gyermek énekkar gyászeneket adott elő a kántor vezetésével. A lelkész az elhunyt jellemének megfelelően egy igét olvasott fel a bibliából és prédikációjával igyekezett vigaszt nyújtani a hozzátartozóknak. Ezt követően elmondta az Úr imáját s ezzel a lelkész a református szertartásnak megfelelően eleget tett. A halott búcsúztatása a kántor feladata volt. A kántornak több változatbeli búcsúztató szövege volt, s azokból válogatott, kiegészítette, neveket törölt, újabakkal bővítette a halott jellegének, a család kívánalmainak megfelelően.

Lörík Mihály temetésén elhangzott kántori búcsúztató

Szomorú halotti gyülekezet:

*Búsan zúgtak a harangok
S miért adtak oly fájó hangot?
Miért reszketett meg rá szívünk?
Miért zavarta fel örömünk?
Úgy hallott a harang hangja
Mintha árva gyermek sírna.*

*Az a harang oly szomorú azt sírta
Négy gyermeknek édesatyja megy sírba.*

*Ott sírnak édesatyjuk koporsója mellett
Nincs ki letörölje hulló könnyeiket
Nincs ki mondja jertek gyermekeim
Ti vagytok nékem minden örömeim.
Nincs ki megsimítná bánatos arcukat
A koporsó zárja jó édesatyjukat.*

*Szegény, szegény árvák a koporsó mellett
Mely atyátok fedi méltán hulló könnyetek
Az úrt, mely házban ő utána támadt
Semmi sem pótolja, marad csak a bánat.*

*Négy gyermek maradt árva, özvegy nő házában
Négy árvának atyja fekszik koporsóban
E gyász gondolatra tudom szíved remeg
Óh szomorú lesz az özvegység neked.*

*Ki 32 évig volt életed hű párja
Künn a temetőben sírja készen várja.
Akivel közös volt örömed, bánatod
Im most koporsóján könnyedet hullatod.*

*Istenünk ki irgalmadban, végére mehetlen vagy
Látod a gyász és fájdalom, mily szívrendítő és nagy.*

*Látod a bús özvegy miként roskadoz terhe alatt
Könnyei folynak miként a völgybe siető patak.*

*Uram! Miért, hogy nem maradt el messze még e búpohár
Most az özvegy és árváira mi sors és mi jövőendő vár?*

*Uram, ki e gyász koporsó hideg ágyán szendereg
Miert oly méltón sírhat e gyászba öltözött sereg.*

*Jó atya volt s szent nevedben éjt és napot egybe tett
Csakhogy édes övéinek szerezhessen eleget.*

*Hajh, de a szív nem dobog már és a munkás gyors kezek
Az enyérszet és koporsó prédáivá lettek.*

*De a szellő lágy neszébe mintha a szót hallanám
Él még az irgalom atyja ki könyörül az árván.*

*Kinek gondja nem fárad el annyi ezereken
Titekét is gyámolyító szent karjaira veszen.*

*Hát szüntessétek a sírást s legyen vigaszotok a hit
Hogy örök Atyánk vette fel árvaságtok gondjait.*

*E gyászokporsóban nyugszik Lőrik Mihály
Ki e földi életben 54 évet, s ebből nejével most
Már gyászoló özvegyével Csapó Juliannával boldog
Házasságban 32 évet töltött.*

*Most már kísérjük őt az útjára
A gyásznének hadd kezdődjék el
De míg búcsúszavát zengné nekünk
Ne sírj fel addig gyászos énekünk.*

*Csapó Julianna szeretett nőm
Hozzád zeng búcsúm őrangyala
Hozzád, kinek szíve olyan jó volt
Oh de méltó szavakat hol lelhetek
Míg búcsút rebegek.*

*Angyali volt a te hűséged, jóságod
Amelyhez méltót ember nem látott.
Angyali hang kéne erőtlen nyelvemre
Hogy azt hűn fessesem le.*

*L. Cselötei Julianna, Juhász Jánosné
Cselötei Erzsébet, Cseri Józsefné
Juhász Lídia, Balog Jánosné
Szeretett rokonim:*

*Míg jobb házába költöznének innen
Jó szívetekért áldjon meg az Isten.
Áldjon meg hosszú szép napoknak sorával
S tetézzon jósága minden áldásával.*

*K. Szabó Jánosné férj. csal.
K. Lőrik István neje csal.*

B. Cselötei Jánosné férj. csal.

Csapó István neje csal.

Szeretett rokonim:

Ami jót kíván szívetek

Adják azt meg mind az egek.

S ha egykor sírba omoltok

Új hazátok legyen boldog.

Özv. Juhász Istvánné

Szeretett rokonom:

Elszakadtak hát az édes kötelek

Te még itten maradsz én a sírba megyek

Ottan sem feledlek, ottan is szeretlek.

Míg az új hazában ölelhetlek

Légy boldog, szerencsés, rokonom kívánom

Mind ezen földön mind a másvilágon.

Ifj. Cselötei János neje. csal.

Cs. Varga József neje. csal.

Csapó Zsófia férje

Palinai Jánosné férje

Szeretett rokonim:

Mely örömet most a szív öröme vett el

Toldja az ég éltetekkel, szeretettel

Éljetek boldogul, menten minden kintól

Míg újra látlak a föld határin túl.

Gy. Kalmár Istvánné férj. csal.

Csapó Julianna férj. csal.

Goror János férj. csal.

Goror András neje. csal.

Szeretett rokonim:

Szívességtekre vissza emlékezem

Az egek Urának buzgón esedezem

Hogy véletlen csapás ne érjen

Egész éltékben szerencse kísérjen.

Bada Józsefné férj.
P. Lőrík István férj. csal.
Mészáros Sámuelné férj. csal.
Ifj. Nyuka János neje csal.

Szeretett rokonom:

Amilyen ritka volt szívetek jósága
Oly gazdagon nyíljék az öröm virága
Ha pedig ütni fog órátok végire
Az egekben legyen szívességtek bére.

Zs. Szabó József nej. csal.
Ör. Varga János nej. csal.
Ör. Béres Mihályné csal.
Döményi Sándor csal.

Szeretett rokonom:

Testemet bár sötét koporsó fedí be
S le kell szállnom benne sír sötét kebelébe
Reátok ott is emlékezni fogok
Óhajtom legyetek mindnyájan boldogok.

Ifj. Döményi István nej. csal.
Özv. Rác Mihályné csal.
Gy. Cselötei János nej. csal.
Audi Jánosné férj csal.

Szeretett rokonom:

Lelkem előtt megnyílt az ég szép hazája
Ahol végnélküli öröm vár reája
Míg ide juthattok évek múlva ti is
Földi pályátokat ne borítsa tövis.

P. Cselötei József nej. csal.
Kis Sándor nej. csal.
Özv. B. Elek Sándorné csal.
Özv. Dalmári Andrásné csal.

Kedves komám:

Akinek irántam oly jó volt szívetek
Búcsú nélkül el nem válhatok tőletek

Az igaz komákat az ég és föld atyjok
Teremtéseinek áldás képen adja
Ti is ilyen égi áldásul valátok
Szerető szívemnek tiszta jó barátok.
Kívánom e földön boldogul éljete
Míg találkozhatom újra veletek.

H. Forgács József nej. csal.
Szöri János nej. csal.
Döbrei József nej. csal.
Ör. Farkas Sándor
Csuha János nej. csal.
Boros András
Bognár Rudolf nej. csal.

Áldásom szálljon reátok
Élni fog emléketek
Majd ha a sírhantok körül
Szebb lét derül
Újra élek veletek.

E helységben s egyházban tisztos elöljárók
Bevégeztem én a tisztet, melyet az Úr reám rótt
Ti itten maradtok, kérlek híven vigyázzatok
Hogy legyen községben minden polgár boldog
És a hívek között az egyház kebelében
Kegyesség, egyesség virágozzék szépen
Fejeteeknek az legyen a legszebb koronája
Hogy mindenik lépésteget kicsiny és nagy áldja
Én áldom e helység minden ör állóját
Kik az Úrban nagy s kicsinyek ügyét őrzik óvják
Helységemnek minden tiszte véne
Áldlak minden jók atyja védelmére.

Mindennemű rokonok, keresztfiak,
keresztlányok
Végtisztelők ismerősök, jó barátok

Fölemelem végre hozzátok lezárt hidegült ajkamat
Jó lelkek áldást kérek rátok, aztán nyugszom a föld alatt
Óh legyen boldog pályátok s ha majd síromnál megálltok
Reá egy könnycseppet ejtsetek. Az Isten legyen veletek.

*Ment vagy hosszas szenvedésnek fájdalomnak fia
Ment vagy végre a sok kinnak fáradságnak utána
Nyugodjál hát csendesesen míg az angyalod megjelen
S örökké tartó mennyei életre fog felköltetni*

Ámen.

A búcsúztató felőleli Lőrík Mihály özvegyét, négy gyermekét, unokáit, feleségének négy testvérét, az elhunyt testvéreinek családtagjait, szomszédokat, keresztfiakat – lányokat, ismerősöket, községi és egyházi előljárókat. Összesen 35 családtól búcsúztatta az ac. rector (kántor). Ha csak négy tagúnak vesszük a családtagok számát, akkor is mintegy 140-en álltak vagy legalább is illett állni a koporsó mellett vagy körülötte. Rajtuk kívül bizonyosan voltak falubeliek is. Nem is olyan elképzelhetetlen, hogy egy temetésen pár százan vettek részt.

A KOPORSÓ TEMETŐBE VALÓ KIVITELE

A huszadik század kezdetéig a koporsót kocsin vagy Szent Mihály lován vitték ki a temetőbe. Jobb módúak kocsin vitték ki, de fuvarost soha sem fogadtak. A koporsót amikor kivitték az udvarra, székekre vagy mindjárt a Szent Mihály lovára helyezték. A prédikációs temetést követően négyen esetleg hatan a vállukra emelték a fából készült alkalmatosságot, az útvisszonyoktól függően lehetőleg a kociút közepén vették irányba a templomot. A gyászmenet minden alkalommal függetlenül attól, hogy prédikációs temetkezés volt, mindig a templom előtt haladt el, s megállás nélkül folytatták útjukat a temetőbe. Az elhunyt legközelebbi hozzátartozói az út közepén haladtak a koporsót szállítók után.

A koporsót, amikor kivitték az udvarból, az összesereglett részvételű férfiak közül két leginkább legidősebb megindult s őket követték a többiek. Elöl mentek a férfiak majd őket követték az asszonyok. A gyászmenet mindig a járdán haladt. A temetésre úgy a férfiaknak mint a nőknek fekete ruhában illett megjelenni. Az asszonyok fekete kendővel kötötték be fejüket.

1902-ben a református magyar hívek önkezdemenyezésére gyászkoscsit vásároltak az összegyűjtött önkéntes adományokból. A gyászkoscsihoz a község előfogatos (ordináncos) biztosította a két igavonó állatot. Aki a gyászkoscsit igénybe szándékozta venni az 5 korona illetéket fizetett. Ebből 2 korona az ordináncost illette meg, 1 korona temetőcsősznek járt, aki a koscsit rendben tartotta, 2 korona pedig az egyháznak járt. Mivel a gyászkoscsit használatáért fizetség járt, így a továbbiakban, ha ritkábban is, a koporsó szállítását parasztkocsikon és Szent Mihály lován is végezték.

Az após lovai végzik a koporsó szállítását

Gyászmenet a régi tradíció szerint

1944-ben megszűnt az ordináncos szolgálat, így a továbbiakban a gyászkocsi vontatására vagy az elhunyt két lovát vették igénybe vagy az ismerősök köréből kértek meg valakit, hogy lovaival szíveskedjen elvégezni a szállítást. Különbösen is megtiszteltetésnek számított, ha erre felkérték, mert ez azt jelentette, hogy olyan lovai vannak, melyek „megteszik” a tisztességes szállítást. Ily alkalomkor a lovak szerszámaikat tisztára kenték, a lovak patáit pedig beolajozták.

ÉNEKSZÓS TEMETKEZÉS

A temetkezés olcsóbb megoldása az énekszós temetkezés volt. Az elhunyt házához csak a kántor és a gyermekekből alakult énekkar ment ki. Amikor a koporsót kihozták az udvarra, akkor az énekkar elénekelt néhány egyházi (temetkezési) éneket a kántor vezetésével. Ekkor a kántor búcsúztatót nem mondott. Amikor megindult a gyászmenet, útközben a gyerekek énekeltek. Amikor a templom elé értek ott csatlakozott hozzájuk a lelkész és paphozjáró, és megállás nélkül folytatták útjukat. Az ilyen temetkezés díjazása 12 krajcár volt, mely a kántort illette meg. A temetkezés további folyamatában nem volt különbség a két temetkezési forma között. Amíg a gyászmenet a háztól a temetőig haladt mindkét temetkezés alkalmával szólt, vagy később szóltak a harangok. A harangozó a toronyból figyelte, mikor kell kezdeni és abbahagyni a harangozást.

TEMETŐBENI SZERTARTÁS

A gyászmenet amint megérkezett a temetőbe, elcsendesedtek a harangok. A koporsót a sírgödör elé helyezték. A lelkész a református egyházi szertartásoknak megfelelően elvégezte az elhunyt földi porhüvelyének az örök életre való eltávoztatását. Az énekkar 2 egyházi éneket énekelt el, s ekkor a család tagjai néhány krajcár erejéig jutalmazták a gyerekeket.

Ezt követően vette kezdetét a koporsónak a sírgödörbe való leeresztése. A család tagjai néhány rög földet dobtak a koporsóra. Ha nem padmaly alá helyezték a koporsót, akkor ferdén elhelyezett deszkalapot engedtek le, hogy a lezúduló föld ne a koporsót kongassa. A sírgödör behatolását 150 éven keresztül az elhunyt barátai, ismerősei végezték. A rokonok ebből a munkából nem vették ki részüket. Egymást felváltva haladt a munkálat. Ezt az ősi szokást sajnálta Ágoston Sándor püspök, hogy a későbbiek folyamán elmaradt. Így vélekedett: „Milyen szép is volt, amikor még a feketicsiek egymást temették el.” A végbúcsún résztvevők csak akkor távoztak

tak, amikor a sírhanton az utolsó simításokat is elvégezték. A temetés befejeztével egyedül a kántort kínálták meg borral vagy pálinkával. Néha baj is származott e tradíció fenntartásában, mivel megtörtént, hogy a kántor borgőzősen távozott a temetőkapun. Nem is hagyta szó nélkül a presbitérium az ilyen kilengést, s megdorgálásban részesítette a megtévedt kántort. Különbösen az egész temetkezés folyamán a rectoron kívül soha senkit meg nem kínáltak semmivel.

A sírhely megjelölését akácfából készült fejfával végezték, melyet valamelyik bognár készített. Leginkább a család biztosította a faanyagot. Ha fejfának alkalmas fát vettek ki akkor azt félretették, hogy majd egykor fejfa készüljön belőle. Ami a feketicsi emberek mentalitását illeti, számukra lehetett valami jó, lehetett szép is, nagyon szép nekik nem volt semmi, a gyönyörű kifejezést meg nem is ismerték. A lényeg az volt, hogy amit használnak az jó legyen és sokáig tartson. Ez vonatkozott a fejfára is. Díszítés nem is igen került a fejfára. Elég volt az is, ha a bognár bevészte az elhunyt nevét (gyakran csak kezdőbetűit) és elhalálozásának évét. Ritkább eset volt, hogy egy szomorúfűz is dicsérte a bognár keze munkáját. A XX. század kezdetéig nem gondozták a sírokat. Mire az akácfa fejfa elkorhadt, addig-ra feledésbe is ment az elhunyt családtag emléke. Így történhetett meg, hogy 1936-ban ott kezdtek ismét temetkezni, hova egykor Gáspár Lajos kovácsot temették el, mivel a református magyarok számára kijelölt temető-rész megtelt.

A településen szaporodó katolikus magyarok és azok sírhantjainak gondozottsága mindinkább átragadt a reformátusokra. Szokássá vált halottak napján a sírok virágokkal való feldíszítése.

Temetkezések alkalmával az addigi gyermekénekkart a főleg ifjabból álló felnőtténekkar váltotta fel. A felnőtténekkart 1902-ben Takács Ferenc kántortanító alakította meg. Távlati célja az volt, hogy a felnövő generáció számára kulturházat építsen. Így szándékozta a fiatalokat elvonni a kocsmától. Minden alkalmat, így a temetéseket is megragadta, hogy összegyűjtse a szükséges pénzösszeget. Jobb módúak, a temetkezések alkalmával a felnőtténekkart fogadták meg, hogy elbúcsúzzanak kedveseiktől. Egy temetés díjazása 10 dinár volt. A karnagy örömmel nyugtázta, ha túlfizetést könyvelhetett el. Maga a karnagy is példát mutatott, mivel minden évben jelentős összeggel gyarapította a dalárda pénzügyi alapját.

A XIX. század közepén mindinkább elmaradt az énekszós temetkezés. A prédikációs temetkezések alkalmával mindinkább szokássá vált, hogy a lelkész is jutalmazza a gyászoló család, pedig a lelkész díjszabásába bele volt foglalva, hogy minden egyházi tevékenységet el kell végeznie. Egyesek fitogtatva vagyoni helyzetüket, nem is tudták milyen mélyen nyúljanak zsebükbe. A presbitérium 1860-ban azt a határozatot hozta, hogy prédikációs temetkezések alkalmával a lelkészi díj 2 forintba van meghatározva.

EGYÜTTÉLÉS A NÉMETEKKEL

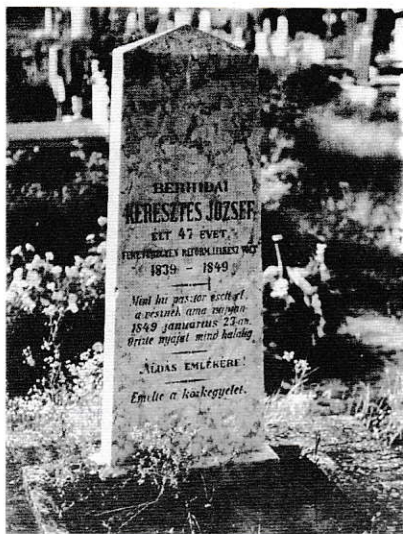
A polgári és egyházi igazgatás különválását követően (1820) Feketehegyre a környező német falvakból Detsi Dániel jegyző álnoksága folytán „bétolultak” a német lakosok. Többségükben evangélikusok voltak, de Torzsáról, Cservenkáról német reformátusok is érkeztek. Így az addig tiszta magyar református közösség vegyes ajkúvá vált. A német reformátusok a magyar református egyház kebelébe tartoztak, mint leányegyház 1920-ig. A magyarok lelkésze kéthetenként a magyar Istentisztelet után német nyelven tartott Istentiszteletet a németajkú reformátusok számára. Temetések alkalmával a magyarok lelkésze végezte a németajkúak halotti szertartását. Nem volt előírva, de a presbitérium mindig olyan lelkészt alkalmazott, aki jártas volt a német nyelvben. 1847-ben a németajkúak azon óhajukat fejezték ki, hogy a kántor számukra is tartson halotti búcsúztatót. Ez nem is képezett akadályt. Gyakorlatilag a magyaroknál 1860-at követően az énekszós temetkezések elmaradtak, viszont a németek még 1916-ban is követelték, hogy számukra énekszós temetkezések tartassanak. A német reformátusokkal való közösség 1920-ig tartott, amikor is anyaegyházzá szerveződtek. Ezt követően eltöröltetett a német nyelv tudása magyar lelkész megválasztása alkalmával.

*Itt nyugszik P. S. idős
1917.
neje O. Zs. 1950.*

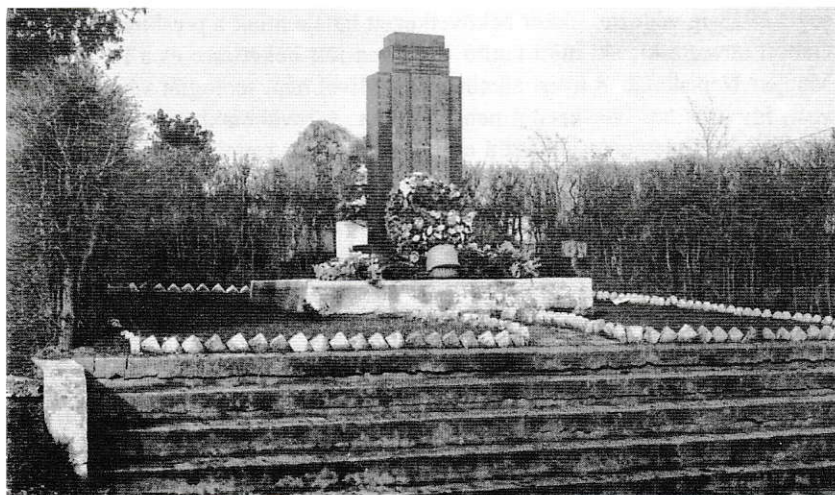
*Itt nyugszik Harangozó Mihály
1863-1937.
és neje Papp Erzsébet*

*Berhidai Keresztes József lelkész
síremléke, aki 1849. jan. 23-án
mártírhalált halt az ellenforradalmi
erők által*

*Sziládi János lelkész síremléke.
A XIX. században csak lelkészeknek
emeltek kőből síremléket*

*„Hősök szobra”
Az I. világháborúban elesettek emlékműve. Az oldalára kerültek bejegyzésre
azok nevei, akik a II. világháború áldozatai voltak.*

A LAKOSOK LÉTSZÁMA VALLÁSI HOVATARTOZÁS SZERINT

	1910	1941	1988	1996
Református magyar	3241	3235	2213	2100
Katolikus magyar	399	222	200	190
Református német	582	464	—	—
Evangélikus német	1438	1239	—	—
Görögkeleti	22			
Izraelita	52			
Nazarénus (egyéb)	110	8	?	?
Össz lakosság	5844	5168		

KÁNTORI TEENDŐK VÉGZÉSE A XX. SZÁZAD KEZDETÉN

1891-ben Szalai László tanító a kántori teendők alóli felmentését kérte, korára és betegségére hivatkozva. A presbitérium Kozma Béla tanítót bízta meg a kántori teendők végzésével, mivel teológiát végzett. Ezt a tisztséget 1913-ig végezte. Ekkor bekövetkezett halála miatt a presbitérium Barta Gábort nevezte ki, aki mint tanító 1909-ben jött Feketicsre és a Református Magyar Népiskolában nyert alkalmazást. Mivel nem teológiát végzett tanító volt, így a halotti búcsúztatót nem tarthatta. A továbbiakban temetéseken a prédikációt követően a lelkész a család tagjaitól és csupán néhány rokontól, ismerőstől búcsúztatta az elhunytat.

Amikor elmaradt a kántor által tartott búcsúztató, s azt a lelkész vállalta magára, gyakran kerültek kifogásolni valók, hogy egyik-másik rokon neve nem lett megemlítve. 1920-ban, amikor Ágoston Sándor került lelképásztornak Feketicsre, elég sok kifogásolni valót talált az egyház életében. Megtiltotta a Karácsonykor és Újévkor a gyerekek által rendezett „Kántalást”, mivel az a rendetlenségig fokozódó népszokássá fajult. Eltiltotta a siratóasszonyokat a virrasztásról. Temetések alkalmával a rokonoktól való búcsúztatást nevek megnevezése nélkül végezte. Barta Gábor, mint kántortanító, minden temetésen részt vett, de szerepköre csupán arra korlátozódott, hogy vezette az énekeket. Kántori teendőit 54 éven keresztül végezte. Munkássága ideje alatt nem maradt olyan ház, ahonnan ő nem énekelt volna ki valakit. Szolgálati ideje alatt annyi halott temetésén vett részt, hogy azok száma meghaladta Feketics összlakosságának létszámát.

A TEMETÉST MEGTAGADNI NEM LEHET SENKITŐL SEM

A temetés problémája szerepelt a presbitérium gyűlésén a XX. század ötvenes éveiben. Az egyház eltörölte a párbér kötelező fizetését, mely családonként egy véka búza és egy véka árpának felelt meg. Mind többen akadtak olyanok, akik a kötelezettség eltörlését követően nem fizettek ún. egyházadót. Az egyház anyagi szükségleteinek biztosítása kérdésessé vált. Felmerült az a kérdés, mi legyen azokkal a névleges egyháztaggokkal, akik nem fizetik az egyházadót? A presbiterek némelyike azon a véleményen volt, hogy akik nem fizetnek járulékot, azoknak meg kell tiltani az egyházi temetést. Ágoston Sándor a meddő vitát azzal vágta el: „Ezt nem kell bevezetni, mert akkor megszokják az emberek, hogy pap nélkül is lehet eltemetni az elhunytat.”

Ágoston Sándor mint püspök el is temetett mindenkit, függetlenül attól, hogy fizetett vagy sem. Az sem számított neki, hogy milyen vallású valaki.

1944. október 20-án, Balog András mélykúti földműves, római katolikus vallású honvéd mint sebesült az Árvaházban meghalt. Ágoston Sándor püspököt értesítették a halálesetről, ezzel a megjegyzéssel: „De itt vannak az oroszok.” A kurta válasz csak ennyi volt: „Ha itt vannak, hát itt vannak, de temetni azért kell.” Délután két órakor református temetkezési szokás szerint lett eltemetve a római katolikus vallású honvéd. A feljegyzés szerint szép számban jöttek össze a temető közelségében lakók a temetési szertartásra.

SZABÓ ZSUZSANNA TEMETÉSE

Ágoston Sándor püspök megkövetelte, hogy a református lelkészek prédikációikat leírják. Ő maga is ezt gyakorolta. A feketicsi református egyháznak oszlopos tagja volt Bertók Bálint. Hosszú időn keresztül végezte a presbiteri szolgálatot. Felesége Szabó Zsuzsanna hirtelen, váratlan halállal távozott az élők sorából.

Bertók Bálintné, Szabó Zsuzsanna temetése.

Ének – XXVI. számú zsoltár 1., 11. és 12. verse. (Légy ítélőm Uram, mert hűséggel jártam, és éltem nagy ártatlanul!)

Ige – Zsoltárok könyve 24 : 1-10.

Ez a zsoltár egy kérdést tesz fel: Kicsoda megy fel az Úr hegyére? És kicsoda áll meg az ő szent helyén?

Erre a kérdésre felel is: Az ártatlan kezű és tiszta szívű, aki nem adja lelkét hiábavalóságra.

De ki az az ártatlan kezű és tiszta szívű? Erre a kérdésre is megfelel a 8-ik és 9-ik versben: Egyedül a mi Urunk, Jézus Krisztus.

És más senki?

De igen, mindazok, akik Krisztusban vannak, Krisztusban élnek és akikben Krisztus él. Ezek lesznek Krisztusban és Krisztus által ártatlan kezűek, tiszta szívűek és nem adják lelküket hiábavalóságra.

Mit jelent ez Krisztusban lenni?

Ezt nekem egyszer valaki így magyarázta meg:

Ha tengerbe bele helyezek egy üres edényt, az a víz színén lebeg. Míg egyenesen áll, míg a tenger vízből semmi sincs benne, addig hánykodik jobbra-balra. Egyszer-kétszer megdől, s ilyenkor belehatol több, kevesebb a tenger vízből. Addig-addig hánykodik, míg megtelik vízzel és lesüllyed a mélységbe. Benne van a tengerben s a tenger benne van őbenne, megtelt a tenger vízával. Krisztusban, a kegyelem tengerében úszik a mi életünk, törekény kis edénye. Még egyenesen büszkén tartja magát, míg üres, addig hányja hol jobbra, hol balra. De a sok hányódásban megdől, alázatosabb lesz, belehatol valami a kegyelem tengeréből. Ha ezzel teljesen megtelik, akkor lesüllyed a mélybe a kegyelem tengerébe. Ezt jelenti ez az Ige: Krisztusban élni. Krisztus van. Krisztus él, élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus.

S ki ilyenképpen „Krisztusban van” s akiben ilyenképpen „Krisztus benne él” az „Krisztusban” vele együtt felmegy az Úr hegyére. Megáll az ő szent helyén.

Szép halála volt. – Összejöttetek valamennyien őt ünnepelni, neki a legjobbakat kívánni. Rátok mosolygott s egy szempillantás alatt eltűnt közületek. Felment az Úr hegyére. Nem egyedül, hanem „Krisztusban”. Krisztusban élt nagy ártatlanul. Krisztusban járt tisztaságban. Krisztusban áll most az Úr orcája előtt.

Áldását hagyta itt hűséges élettársára, egyetlen fiára, menyére és unokáira, testvéreire, rokonaira s mindazokra, akik életében vették körül. Most szomorúan kömnyeznek koporsója mellett. Jertek köszönjék meg az Úrnak, hogy néktek adta.

Imádkozzunk!

Életnek és halálnak győzedelmes fedelme mi Urunk Jézus Krisztus. Nehéz szívvel válunk meg még a poraitól az édesanyának, de a búcsúzás pillanatában engedd, hogy még lélekben egyszer megcsókoljunk.

Köszönjük hitvesi hűségét, anya szeretetét, szorgalmas kezét, fáradhatatlan munkásságát, köszönjük értünk való sok imádságát. Köszönjük, hogy már életében alámerülhetett kegyelmed tengerében, s most ebben a kegyelemben állhat meg orcád előtt. Elbocsájtjuk porsátorát magunk közül

azzal a hittel, hogy mikor a mi életünk a Krisztusban megjelen, akkor majd ő is vele együtt megjelenik dicsőségben.

Ámen.

Ének – 281. dicséret 1-5 vers. (Mindig velem Uram, Mindig velem, Amikor nem is lát gyarló szemem)

A halottasháznál történt búcsúztatás alkalmával név szerint Szabó Zsuzsanna nem lett elbúcsúztatva senkitől sem. Így egyszerűsödött le az egykori akademikus rektor által végzett halotti búcsúztatás.

HALOTTI TOR

A múlt században a virrasztás két napot is igénybe vehetett. Ha valaki délután halt meg akkor a virrasztás aznap éjjelén csak kis virrasztásnak számított. A rendes virrasztás csak másnap volt, amikor már mindenki tudhatta, kihez köszöntött be a halál. Amíg a virrasztás tartott, addig a hozzátartozók sem nem ettek, sem nem aludtak.

Amikor a koporsót kivitték az udvarból akkor az első és hátsó szomszéd maradt a háznál. Az idő alatt míg a temetkezés tartott, a szomszédok rendet teremtettek a háznál, kiszellőztettek, feltakarítottak s megterítették a halotti torhoz. Mie a gyászolók hazaértek mindent rendben találtak.

A szomszédban megfőtt a paprikás. Jobb módúak birkát vágtak, mások néhány tyúkot terítettek ki. Este a rokonok megérkeztek a halotti torra. Nem hiányzott az asztról a bor sem. Nem volt ritka eset, hogy egyesek úgy felöntöttek a garatra, hogy nótaszóval tértek haza. Ágoston Sándor, akkor még mint lelkipásztor, be is tiltotta a halotti tor tartását, mivel az elferdülésekre serkentő szokást nem tartotta célszerűnek.

Ha egyházi személyt, presbitert temettek akkor, a toronyba kitűzték a fekete zászlót abba az irányba, amerre a haláleset történt.

Gyászjelként sem a hozzátartozók, sem a rokonok, ismerősök gyászszalagot nem tűztek ruháikra. A temetést követően a gyászolóknak nem szoktak részvételni. A virrasztáson, illetve a temetésen való részvétel volt a gyászolóknal való részvétel kifejezése. A temetést követő vasárnap úgy illet, hogy a gyászolók részt vegyenek a délelőtti Istentiszteleten.

A közeli családtagok fél évig gyásztak s ez idő alatt nem illett vigaszságokon részt venni. A férj vagy feleség egy évig gyászolt. Ez idő alatt az özvegy fekete kendőt, fekete ruhát hordott, hogy ne szólják meg. A gyászoló férj esetében elnézőbb volt a falu szája. Ha néhány neveletlen gyerek maradt árván, akkor még azt is elnézték, ha fél éven belül meg is nősült az özvegy.

EGYEDI TEMETÉSEK

A TELEPÍTÉSKOR (1785) a falu bírójának az esküdtek a Tiszabúráról szakadt Bácsi Jánost jelölték bírójuknak. A jelölés alapján nevezte ki a bírót a Zombori Adminisztráció. Bácsi János bírónak igen sok viaskodása volt egyes telepésekkel és utántelepülőkkel. Különös problémát jelentettek azok, akik Fekete-tó ábrándvilágában éltek, s lázadóssá fajult elvándorlási lázuk. Nem sajnálva felépített házaikat, inkább elköltöztek volna, csakhogy újra kezdhessék a kincstár által biztosított beneficiumjaikat. Bácsi János keményen igazgatta a falut, Kálmándi Pap János lelkész segédletével. Egyeseknek sok borsot is tört az orra alá. A lázadók között bőven akadtak ellenségei, de amíg élt, tehetetlenek voltak vele szemben. Amikor 1802-ben meghalt a család annak rendje módja szerint eltemette prédikációs temetéssel.

A temetést követően este halotti torra jöttek össze a rokonok. Feltehetően birkapaprikást főztek, mivel az egykori bíró jelentős nyájállománnyal rendelkezett. Amíg az éjszakába nyúló halotti tor tartott, egykori ellenlábasai (a szájhagyomány szerint a betyárok), kimentek a temetőbe, kiásták az elhunyt bírójuk sírját és a koporsót kitétek a sírgödör mellé, annak jeléül, hogy a kuruc bírót még a föld sem fogadja be.

Másnap reggel, amikor a család tagjai értesültek a betyárok cselekedetéről az elhunyt bíró fia kimentek a temetőbe s minden szó nélkül újratemették apjukat.

LELKIPÁSZTOR ÉS KÁNTOR NÉLKÜLI TEMETKEZÉS

A németekkel való együttélés katasztrófális következményeket hozott az 1848/49-es szabadságharc idején. A németek mint osztrákhú lakosok a nehéz időkben kitérték a fehér zászlót, míg a magyaroknak a megkettőzött ellenségtől el kellett hagyni a falujukat. A Debrecenbe menekített kormány, amikor kivonta a honvédséget a déli vidékekről, akkor az ellenforradalmi erők Szenttamásról kitorve úgy vélték, könnyű prédául szolgálhat Bácska területe. 1849. január 23-án a szeghegyi németek mint kormányhú lakosok kitérték a fehér zászlót s ugyanezen a napon a feketehegyi magyarok, Kossuth eszméinek hívei kénytelenek voltak elhagyni falujukat. Ezt a napot a magyarok „Szaladásnak” nevezték, a németek viszont „Kossuth búcsúnak”. A Kossuth búcsút ünneplő németek a kocsmáikban dorbézoltak. A menekvésben levő magyarok lelkészét Berhidai Keresztes Józsefet egy német az evangélikus harangláb tövével lelőtte. A magyar lakosok kun származásuknak köszönhetően Kiskunhalason nyertek menedéket, ahol vendégként fogadták őket. Míg ők a menekültek keserű életét éltek, addig a szeghegyi és

feketehegyi németek kihasználva osztrákhú állásfoglalásukat, egyedüli ténykedésük a magyar házak fosztogatásában nyilvánult meg. Az idegenben tartózkodók elrettentő hírekről értesültek. Az összes ingóságai idegen kézre kerültek. Házaikat mind felgyújtották a fosztogató németek (egyedül a nemrég épített cseréptetősi fiúk iskolája és az uradalmi pince tetőzete maradt épségben). Az elrettentő híreket még tetőzte, hogy a falu határában zajlott le a magyar szabadságharc utolsó győzedelmes csatája. A harcmezőn úgy hevert az elesett honvédek és Jellačić horvátjai, mint nyáron a learatott búzákévék. A „Világosi fegyverletételt” követően merészkedtek csak hazaszállingózni. Elrettentő látvány fogadta őket. Az evangélikus haranglábnál még akkor is ott hevert Berhidai Keresztes József egykori lelkészük oszlásnak indult teteme. Titokban kellett eltemetniök jelöletlen sírba s csak a százados emlékünnepekor emelhettek sírhantja fölé díszes emlékművet. A falu védelmére kirendelt 12 honvéd január 23-án időt biztosított a „szaladásra”. Nem menekült el közülük egy sem, de nem is menekedett meg. Mind a tizenkét honvéd teteme szétszórva hevert a sérűskertekben. Ott temették el őket szétszóródva, ahol rájuk találtak. Az elesett honvéd mellett ástak egy gödröt s koporsó nélkül temették el. Hadnagy Balog Samut a saját kertjében érte a halálos lövés. A visszatérő hozzátartozói ott temették el a kertben és egy akácfa csemetét ültettek sírhantja fölé.

Azok az idős személyek, akik nem menekültek el leginkább a banyakemence mögötti kuckóban lelték halálukat összeéve. Az ő számukra is a kertben ásott sírgödör jelentette az örök nyugalóhelyet. A határban lezajló csatamezőn heverő harcosokat összeszedték és közös sírba temették. A csatater színhelyén 1887. július 17-én az utódok 5 méter magas öntöttvas obeliszkkal állítottak emléket, hogy itt zajlott le a magyar szabadságharc utolsó győzedelmes csatája Gujon Richárd vezérletével. Mivel, lelkészük a szaladaskor dorbézoló németek áldozatává vált, így a temetkezéseket lelkész nélkül, gyászbeszéd, búcsúztatások nélkül végezték el.

Az összes vermeiket kifosztották s míg ők korgó gyomorral az oszlásnak indult hozzátartozóikat temették, addig a németek az elrabolt gabonával kereskedtek. A cserekereskedelem elfajult formája: egy véka búza ellenértéke, 1 hold föld a feketehegyi határban.

ZENESZÓVAL VALÓ TEMETÉS

Az antibiotikumok elterjedése előtti időben legveszélyesebb betegségeknek a fiatalok körében a gümőkór (TBC) számított.

A gyermekkorban elvégzett védőoltásoknak köszönhetően elég eredményes küzdelmet érhetek el. Az 1935–1941. időszakban Feketicson 596 gyermek született. Ugyanez időszakban különböző fertőző betegségekben 21

halálesetet regisztráltak, vagyis 3,5%. Az ifjú korba serdültek között szinte utolsó veszedelemnek számított a TBC-ben való megbetegedés. Az egészséges környezet biztosítása, a sanatóriumokban való gyógykezelés nem jelentett különösebb biztonságot a gyógyulás reményében. Az említett 7 éves időszakban 39 ifjút és nagylányt temettek el tüdőbajban, ami a születettek 6,5%-át tette ki. A tüdőbajban eltemetett ifjak száma majd kétszer annyi volt, mint a más fertőző betegségben elhunytak száma.

A zeneszóval való temetést akkor alkalmazták, amikor legénysorba vagy nagylánysorba serdült távozott az élők sorából. Nem minden alkalomkor alkalmazták, sőt, volt olyan időszak, amikor a lelkész meg is tiltotta, hogy a temetőben zeneszó csendüljön fel.

Makai Mihály 1933-ban halt meg, 19 éves korában tüdőbajban. A gyászoló szülők zeneszóval való temetést óhajtottak tartani. A lelkész a szülők óhaját nem tartotta kívánatosnak. Mégis a koporsót mielőtt kivitték volna, hogy a gyászkocsira helyezték, a zenészek a szokványos két szomorkás dalt eljátszották. Ezt követően a zenészek csatlakoztak a gyászmenethez, mely a temetőkapunál megállt és a zenészek halkán rákezdték: „Új sír van a temetőben ...” és a „Most van a Nap lemenőben ...” kezdetű dalra.

Mivel mégiscsak zeneszóval lett elbúcsúztatva Makai Mihály, így a továbbiakban a temetőben a sírgödör melletti zeneszó felcsendülése legalizálódott.

A II. világháborút követő időben Farkas Juci betegedett meg tüdőbajban. Hiába volt a (Kranjska-Gora) szlovéniai sanatóriumi gyógykezelés, nem hozta meg a nagyon óhajtott gyógyulást. Tudatában volt annak, milyen sors vár rá. Két héttel az élők sorából való elköltözése előtt, vasárnap esti sétája alkalmával, az utcára kihallatszott kortársai szórakozása. Gondolt egyet s bement, hogy még egyszer lássa őket. A zenészeket megkérte, hogy kedvenc nótáit játsszák el, mert abban az időben minden fiatalnak, öregnek volt nótája, melybe beledalolta örömét, bánatát. Harmadik nótának kérte: Darumadár fenn az égen ... s kibírta sírás nélkül. Sétáit nem sokáig folytathatta, hiszen két hét múlva már felöltöztették tetőtől, talpig menyasszonyi ruhájába. Mindent elrendezett maga körül, s egyik óhaja az volt, hogy egykori udvarlója vigye a menyasszonyi csokrot a gyászkocsi után. Ezt az óhaját nehéz volt hozzátartozóinak teljesíteni. Az akkori közlekedési viszonyok miatt egy teljes hétre került mire a katonaságtól megérkezett a völegény szerepét betöltő ifjú. Amíg a szolgálati idejét töltő katona meg nem érkezett, addig a mézáros hűtőkamrájában állandóan volt vastag belekbe tárolt jég (az akkori időben ismeretlen anyag volt a műanyag zacskó) s azzal őrizték meg egy héten keresztül, hogy ne induljon meg a bomlási folyamat.

A gyászkocsi mellett volt barátnői, barátai vitték a koszorúkat. A gyászkocsit legközelebbi hozzátartozói követték. Az első sorban haladt a

vőlegény szerepét betöltő, menyasszonyi csokrot vivő, katonaságtól hazajött egykori udvarlója.

Zenészek: Az ifjú korba serdült legényeknek, nagylányoknak rendezett temetésén kívül a család óhajának értelmében a zenészeket is zeneszóval temették.

A háznál tartott temetési szertartást követően a zenészek halkán játszották el:

*Lehullott a rezgőnyárfa ezüst színű levele
Mind lehullott, elsodorta az őszi szélnek szele.
Egy levélre rá volt írva rózsámtól az üzenet
Isten veled édes, Isten veled kedves, élnünk együtt nem lehet.*

Ezt követte:

*Darumadár fenn az égen hazafelé szálldogál,
Vándorbottal a kezében cigány legény meg-meg áll.
Darumadár ha lehet, vidd el ezt a levelet
Mondd meg az én galambomnak: ne sirasson, ne sajnáljon engemet.*

Mindkét dalnak csak első versét játszották el. A szövegét soha sem énekelték, nem is volt rá szükség, mert az akkori időben mindenki tudta a szöveget. Kinn a temetőben, mielőtt a koporsót leengedték volna a sírgödörbe, a zenekar eljátszotta:

*Új sír van a temetőben, rajta virágkoszorú,
Mellette egy barna kislány, jaj de nagyon szomorú.
Ne sírj, ne sírj, barna kislány, ne epezd a szívedet,
Hisz jól tudod, hogy a sírből visszajönni nem lehet.*

Függetlenül, hogy fiút vagy lányt temettek, a dal ugyanaz volt.

Ezt követte:

*Most van a nap lemenőben, kimegyek a temetőbe,
A holdvilágtól kérdezem, nem látta-e a kedvesem.
Azt feleli, látta, látta, egy mély sír magába zárta,
El van zárva a világtól, mint rab madár a párjától.
Kelj fel, kelj fel, én kedvesem, sírba lezárt szerelmesem,
Beteg az én éltem párja, nincs gyógyító levél rája.
Hulló levél, őszi levél, vigye szerte-széjjel a szél,
Mond meg, kint a temetőben, most van a nap lemenőben.*

Ritkább esetnek számított, hogy a család vagy elhunyt kívánságára az első három dal közül a kívánt dal lett elmuzsikálva.

A penicillinkészítmények elterjedésének köszönhetően, a gyógykezelésben immár megtette a maga pozitív hatását, így már hosszú ideje csak zenészek temetésén csendül fel a 4 dal.

Az I. világháborút követően, Maradékról a Sárosi család telepedett meg Feketicsen. Eredeti tervük az volt, hogy a Maradékon eladott birtokuk helyett valahol Bácskában egy 500 holdas birtokot vásároljanak. Az akkori törvények szerint ezt nem volt lehetséges megvalósítani, így házakat és két malmot vásároltak. Rövid néhány év alatt csődbe jutott vállalkozásuk, s a család tagjai szétszóródtak a nagyvilágba. A testvérek közül négyen Feketicsen rekedtek, egy nőtestvérük meg Amerikába került. A messze földre szakadt kívánsága az volt, hogy hamvai Feketicsen a családi sírboltban nyerjenek végső nyugalóhelyet. A honvágytól gyötörtnek utolsó kívánságát hozzártatózói teljesítették.

Tekintetbe véve, hogy a XX. század második felében igen sokan idegen földön keresték és keresik a boldogulásukat, de a vele járó honvágy sem marad el. Valószínűleg az ilyen természetű temetkezések a jövőben sem lesznek ritkák.

Marlogh, szül. Sárosi Erzsébet hamvainak elhelyezése a kriptályba

Adatközlők:

1. Ubornyai József nyugdíjas, 72 éves † 1976.
2. Barna János földműves, 76 éves † 1985.
3. Németh János földműves, 93 éves.
4. Pál László földműves, 86 éves.
5. Bácsi Gábor földműves, 76 éves † 1955.
6. Papp József zenész, 72 éves.
7. Tóth Zsuzsanna nyugdíjas, 75 éves.
8. Őri Rozália nyugdíjas, 65 éves.

Felhasznált irodalom

1. A feketicsi református egyházközösség anyakönyvei és jegyzőkönyvei
2. Ágoston Sándor: Feketecs története – kézirat (1959.)
3. Madar Ilona: Kunhegyesről kirajzott, Feketehegyen letelepült reformátusok (1985.)
4. Nagy Kálózi Balázs: Jászkunsági reformátusok leköltözése Bácskába (1943.)
5. Német református leányegyház presbiteri jegyzőkönyvei.

Sárközi Ferenc, 1997., Feketecs

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN 1920–1987.

*Halott van, nagy halott, mégsem harangoznak,
Az idő lantjai szüntelen változnak,
Mehalt egy esztendő el is temették,
Egy árva anyának gyermeke született,
Anyja sem volt, mégis szült fíjakat,
Háromszázhatvanhat élő magzatokat.
Aki ezt hallgatja annak házára
Csengjen az áldás, gyöngyharomat módjára.*

Az 1920-as évet még ezzel a kántálószöveggel búcsúztatták a gyerekek, házról-házra járva, némi aprópénz reményében. Akkor még nem is gondolták, hogy ez volt az utolsó kántálós óévbúcsúztató.

1921-ben Tóth Sándor esperes halála után, veje Ágoston Sándor nyert alkalmazást a bácsfeketehegyi Református Egyháznál, kinek hivatalba lépésével jelentős változások álltak be a falu addigi szokásrendjében. Kellő eréllyel és szigorral szüntette be a szerinte káros hatású szokásokat (sirató-asszonyok, halotti tor, karácsonyi és újévi kántálás), majd helyettük új szokásokat vezetett be (énekes asszonyok a temetéseken). Még az évben kiadja a „Temetési énekek a református egyház híveinek használatára” című énekek válogatását, mely az énekesasszonyok tevékenységét hivatott könnyíteni.

A HALÁL ELŐJELEI

A feketicsi emberek nem tartoznak a túlzottan babonás emberek közé. Ez abból is látszik, hogy a századforduló táján, egyik atyámfia kitartóan a saját keresztnevét adta a sorban születő és elhaló fiainak, míg a negyedik meg nem maradt. Más községekben ez nem igen történhetett meg, de a falu szokásrendje úgy követelte meg, hogy a fiúgyermek az apja nevét vigye tovább.

A halál közeledtét többféle módon lehet érzékelni. Meg lehet álmodni, de jelezhetik állatok, madarak, legyek és különös jelenségek is. A halál nemét meg is lehet jósolni. Fehér Mihály adatközlő mesélte, hogy a bábaasszony születéskor megjósolta a szerencsétlen halálát. 1914-ig őrizték mindentől. A halál közeledtét meg is lehet álmodni. Egyes adatközlők minden közelebbi hozzátartozójuk halálát megálmodták. Halált jelentő álmok, ha az asszonyok álmukban meszelnek vagy sepregetnek, esetleg szürke lóval álmodnak. Közelgő halált jelent, ha a kutya éjszaka hosszan vonít és kapar. Ilyenkor mondják, hogy a kutya kikaparja a halottat. Halál közeledtét jelenti ha halálmadár (kuvik) száll a házra és ott vijjog. Halált hozó állat a macska, mert ráül a kisbaba fejére és megfojtja azt. Ha nagy fekete dongólégy száll a szobába, akkor azt agyon kell ütni, mert máskülönben valaki meghal a családból. Ez kapcsolatba hozható azzal a hiedelemmel, hogy a lélek a halott száján keresztül, dongólégy formájában hagyja el a testet. Halált jelent, ha álltában meghasad az asztal, megreped a tükör. Ha metszéskor elmarad egy szőlőtőke, valaki fiatal meghal a családból. Magáról a holttestről is szoktak jósolni. Ha a halott arca sima, nem torzul el, azt mondják: „Fiatalon níz ki, fiatal viz maga után.”.

FELKÉSZÜLÉS

Az idős emberek általában készülnek a halálra. Ha vagyonuk van, végrendelkeznek. Meghagyják, melyik ruhában temessék el őket. Ezt néha még el is különítik a többi ruhától. Régen az asszonyok dolga volt a koporsóba való szemfedő és párna elkészítése. Ma ezt már a koporsóval és a fejfával együtt vásárolják meg. Vannak, akik még életük folyamán megvásárolják a koporsót. A 79 esztendő (1979-ben) Fehér Mihály ezt mondta: „Tudok egyet. Az ember 1915-ben meghalt. Az öreg Marecskótúl vettek két koporsót. Az egyikbe eltemették az embert, a másikat meg az asszony a szobába őrizte 1932-ig, míg meg nem halt. Időközbe a koporsót kétszer átfestették.”. A nagyon idős emberek várják a halált. Főleg ha magatehetetlenek. Mikor eljön az ideje, nem esznek esetleg egy pár korty vizet isznak és szép csendben fekszenek. Ilyenkor mondják, hogy készülődnek a halálra, vagy fentről szóltak nekik. A haldoklót nem háborgatják, igyekeznek enyhíteni szenvedéseit. A haldoklók imádkoznak is. Sokszor mondanak nem egyházi imát. Bocsánatot kérnek bűneikért, elbúcsúznak. Ha valaki hosszan haldoklik azt mondják rá, hogy nyugtalan a lelkiismerete. Mikor közeleg a halál beállta a leggyakoribb szavak amit mondanak:

– Húz, most már húz.

– Hí, hínak, elmegeyek.

A halál beállta után, amit egy kis tükörrel vagy tollpíhével ellenőriztek, az első fontos dolog a halott szemének a lezárása. Ekkor mondják azt, hogy lerakodott, le van rakodva. Megpihent. Befejezte. A rosszmájúak azt is mondják: lerugta a papucsot (bocskort). Eldobta a kanalat. Elpatkolt. Ha valakit alvás közben ért a halál, vagy csak egyszerűen összeesett és úgy halt meg, akkor arra azt mondják, szép halála volt, nem sokat szenvedett. A tükröt letakarják, az órát megállítják. Orvost hívnak, aki hivatalosan is megállapítja a halál beálltát.

A halottat ezután levetkőztetik, egy törölköző segítségével vízzel lemossák, megmosdatják. Ezt a munkát vagy a közelben lakó idősebb asszonyok, vagy fizetett személy, ritkábban valamely családtag végzi el. A családból valaki elmegy a paphozjáróhoz.

A HALÁL HÍRÜLADÁSA

A paphozjáró, miután tudomásul vette a haláleset tényét, elmegy a paphoz és a harangozóhoz. Megbeszéli a temetés időpontját, adatokat szolgáltat a papnak az elhunyt életéről, esetleg kívánságáról, hogy a temetés alkalmával melyik éneket énekeljék. A pap a paphozjáró által szolgáltatott adatok alapján választja ki az ígét és állítja össze a búcsúztatót. A harangozónak jelenti, ki halt meg. A faluközösséget harangszóval értesítik a halálesetről. Régebben, mikor még kézi erővel szólaltatták meg a harangokat, a torony ablakait abba az irányba nyitották meg, amerre a haláleset történt. Amióta a harangokat elektromágneses berendezés szólaltatja meg, ez elmarad. Kivételt képez, ha az elhunyt presbiter, mert ilyenkor félárbócra eresztett fekete gyászlobogót tűznek abba az irányba, amerre a haláleset történt. A harangszóval megkülönböztetik a halott nemét és korát. Férfinak és fiúgyermeknek háromszor húzzák és egyszer összehúzzák, nőknek és leánygyermeknek kétszer húzzák és egyszer összehúzzák. Gyermeknek, akik még nem vették fel az úrvacsorát, csak a kisharangot húzzák meg. A harangozó fizetsége nincs meghatározva, ki mit ad.

Míg a paphozjáró a papnál és a harangozónál intézkedik, egy személy a közeli rokonságból elmegy megrendelni a koporsót. A fiatalok koporsóját régen világosabb, az öregekét sötétkékre festették. A koporsó teljes egészében fából készül, habár az öregek hallomásból még tudnak a múlt század nádfenekű koporsóiról. A mai koporsók barna színűek. A koporsóval együtt vásárolják a fejfát. A mai fejfák nálunk tábla alakúak, egy kihegyezett léctoldalékkal, melynek segítségével a sírhantba szúrják őket. A régebbi típusú fejtáink, a csónak alakú fejfák típusába sorolhatók. Ezeket bognárok készítették. A fejfának való fát az elhunyt családja adta. Ilyen típusú fejfák a századunk harmincas éveiben készültek nálunk utoljára. Ezek a fejfák na-

gyon egyszerű kivitelezésűek voltak. A fennmaradt példányok díszítése egy-egy szomorúfűz, vagy fenyőfa, esetleg egy kis fogazás az éleken. Készültek még kovácsoltvas fejfák is. A nevekből ítélve a falubeli kovácsok készítették őket hozzátartozóiknak. A tehetősebbek a fából készült fejfákat később sírkövekkel helyettesítették. A koporsónál szerzik be a koszorúkat is. Ezek főleg műkoszorúk. Az élővirágból készült koszorúkat a virágüzletből vásárolják. Ha fiatal lány vagy fiú hal meg akkor menyasszonynak, illetve vőlegénynek öltöztetik és menyasszonyi vagy vőlegényecsokrot helyeznek mellé.

Menyasszonycsokor a lezárt koporsón

A HALOTT ÖLTÖZTETÉSE

Miután a halottat egy közelebbi családtag, vagy a közelben lakó öregasszonyok, esetleg egy fizetett személy egy kisebb törölköző, vagy rongy segítségével lemosta, a mosdatóvizet kiöntik, de a mosdatórongyot félreteszik. Ezt később a koporsóba helyezik. A halottat úgy öltöztetik fel mintha élne. A férfiakat fekete ünneplő ruhába. Lábukra cipőt adnak. Leginkább valamely kontár borbély borotválja meg őket, a borotválási díj kétszereséért. Borotvátlanul senkit sem temetnek el, mert megszólnák a családot. A nőkre fekete ruhát adnak, fejüket fekete kendővel kötik be. A csecsemőket és gyermekeket világos ruhában temetik el. A fiatal lányokat menyasszonynak, a legényeket vőlegénynek öltöztetik. A holttestet igyekeznek minél előbb

felöltöztetni, mert ha beáll a hullamerevség, megnehezül az öltöztetés. Ha megérkezett a koporsó, a halottat belefektetik és koporsóval együtt ravatalozzák fel. A koporsóba dugják a mosdatótörölközőt, de ide rejtik az akasztott ember kötelét is. Tárgyakat nem igen szoktak a halottal temetni, esetleg a férfiak mellé helyezik kedvenc pipájukat. Valamikor ez gyakoribb eset lehetett, mert az iskola építésekor megbolygatott ócskatedetű sírjaiból pipák és tűzcsiholó acélok kerültek elő.

A halott ember ruháját amiben meghalt, elégetik, vagy ha a ruha új volt, kimossák.

A háztól való temetkezések idején a koporsóba helyezett halottat az utcai szobában ravatalozták fel. A ravatal egy feketére festett asztal volt, melyet fekete posztótakaró takart. Ezt a koporsós kölcsönözte és a koporsóval együtt szállították a halottas házhoz.

A háztól való temetkezés megszűnte óta ezt már nem használják. A ravatalt régebben az utcai falhoz közelebb tették, így a koporsót nem lehetett megkerülni. A hetvenes években szláv hatásra a ravatalt az utcai faltól beljebb állították, így az megkerülhetővé vált. Ezáltal elkerülték az esetleges torlódást a nagyobb számban érkező részvétnyilvánítók előtt. A koporsóba fektetett halott kezét vagy kinyújtva a test mellé helyezték vagy a hasán összekulcsolták. A halottat a szemfedővel letakarták és a szemfedőt mellmagasságban visszahajtották. Ez így van ma is. A szobát, ahol a halottat felravatalozták, kiürítették és a fal mellé kétoldalt székeket vagy padokat raktak.

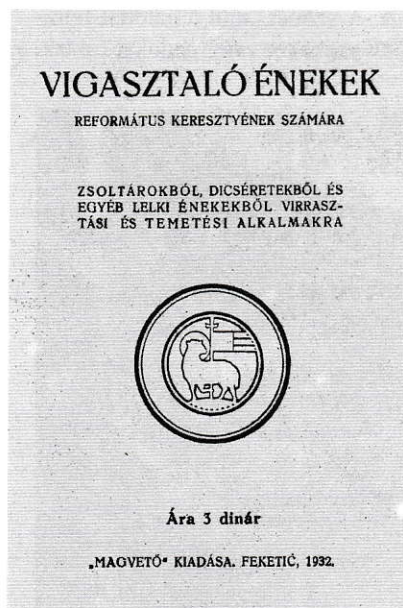

Ágoston Sándor püspök ravatala a templomban

A koporsó fedelét az ajtó melletti sarokba állították, a fejfát pedig a koporsó elé állították. A ravatal alá a nyári melegben jeget raktak, így igyekeztek elodázni a bomlási folyamat beindulását. E célból szoktak még alkoholt vagy pálinkát önteni a halott szájába. A halott állat egy kendővel a merevség beálltaig fel szokták kötni. A kendőt később a párna alá tették és teszik ma is. Ha a halott szeme nyitva maradt, akkor fémpénzt helyeztek rá. Ez a szokás már kihalóban van, vagy már teljesen el is tűnt.

VIRRASZTÁS

Régen két napig virrasztottak. Az első virrasztás csak olyan kisvirrasztó volt. Ez attól függött, mikor halt meg az illető, mennyi idő volt a halott elrendezésére. Az igazi virrasztás másnap délután kezdődött és a következő nap reggeléig tartott. A halottat nem illett magára hagyni. Amíg a halottat el nem temették, a legközelebbi hozzátartozóknak ott kellett lenni mellette. Mint már említettük, Ágoston Sándor hivatalba lépésekor eltiltotta a siratóasszonyokat a virrasztásról. Helyettük énekes asszonyokból álló csoportot szervezett, akik zsoltárokat énekeltek. Még az évben kiadott egy könyvecskét: Temetési énekek a református egyház híveinek használatára

Ezt a könyvet használták 1932-ig, amikor egy újabb könyvecskét adtak ki a Vigasztaló énekek címmel

Az énekes virrasztás 1968-ig tartott, utána már csak csendes virrasztás volt, míg a 70-es évek elején ki nem alakult a mai helyzet, hogy estig a halottal vannak, utána pedig rázárják az ajtót. Így ma már nem beszélhetünk virrasztásról. A virrasztókat a családtagok fogadták. A legközelebbi hozzátartozók a halott bal oldalán álltak és ott fogadták a résztvevőket. A virrasztás ideje alatt az elhunytáról, annak életéről beszélgettek. A virrasztáson jelen lehettek a gyerekek is, de ez nem volt kötelező. Ilyenkor került sor a siratásra is. Siratni mindenkinek joga van, a legközelebbi hozzátartozóknak ez kötelességük is. A siratóasszonyokkal együtt eltűntek a régi siratóénekek is (ha voltak). A siratók ma teljesen kötetlen szöveggel siratnak. Megszólják azt, aki nem sirat, de azt is, aki túlon túl tettei a siratást. A temetést követően is elsiratják a halottat jelesebb napokon, de sok esetben akkor is, amikor eszükbe jut.

A SÍR ÁSÁSA

A sírt mindig a temetés napján, délelőtt ássák ki. Régen ezt a munkát a rokonok, jóbarátok végezték. Később megjelentek a fizetett sírásók is. Jó ideig mind a két szokás dívott. Voltak, akik saját maguk ásták a sírt, és voltak, akik sírásókat fogadtak. A hatvanas évek végétől azonban már teljesen eltűnt az egymás eltemetésének a szokása. Ma már csak fizetett sírásók vannak. A sírt áshatták egyszerű simára, vagy padmalyosra. Ma már csak egyszerű sírgödöröt ásnak. Ha valakinek a házastársa hal meg, akkor nem mellé, hanem fölé temetik. Amíg élt az egymás eltemetésének a szokása, a sírt ásó ismerősök egy liter pálinkát kaptak munkájukért. Manapság a sírásás elég jelentős összeggel gyarapítja a temetkezési költségeket. A sírok mélysége kb. két méter.

BÚCSÚZTATÁS

A virrasztást követő napon történik a temetés. Erre leginkább délután kerül sor. Mikor a pap kilép a paplaktól, megszólalnak a harangok. Ez a kiálló. Ekkor történik a koporsó lezárása. Régebben a koporsós miután a szemfedővel letakarta a halottat, a szemfedőt a halott fejénél felhasította, úgy, hogy a halott arca látható maradt. Ma ez már elmarad. Ezt követi a koporsó lefedése. Régebben szegekkel erősítették rá a fedelet, ma ez már szinte zajtalan művelet, mivel ezt csavarok segítségével végzik.

A koszorúkat és a virágcsokrokat kihordták. A koporsót a ravatallal együtt az udvarra vitték. A koporsót mindig lábbal előre vitték ki, de kint megfordították, úgy, hogy a halott lába a ház bejárata felé irányult. A láb

felöli oldalon foglalt helyet a pap, mögötte az énekesek. A közelebbi hozzátartozók a koporsó bal oldalán, a távolabbiak a jobb oldalon álltak. A búcsúztató elhangzása után a koporsót lábbal előre vitték ki a gyászkoocsira vagy szekérre. A gyászkoocsit Gáspár Sámuel kovács készítette 1000 koronáért 1906-ban. Ezzel szállították még a fejfát és a koszorúkat is.

A gyászkoocs a koporsóval és a koszorúkkal

Gyászmenet

Miután a koporsót a gyászkocsira tették, megindult a menet a temető felé. Elöl haladt a gyászkocsi, utána a kocsúton a legközelebbi hozzátartozók, míg a többiek a járdán vonultak. A pap a menet közepén haladt.

Miután a menet a temetőbe érkezett, a koporsót leemelték a kocsiról és a sír mellé tették. Mikor az egész menet kiért a sírhoz, a koporsót kötelek segítségével a sírgödörbe engedték. Ha padmalyos sírt ástak, akkor valaki lement a sírba és a koporsót a padmalyba tette. Szokás volt, hogy a hozzátartozók egy-egy marék földet dobtak a sírba engedett koporsóra, de dobtak bele virágot is, sőt néha pénzt is. A gyülekezet eközben énekelt. A félig betemetett sírnál megálltak. Imádkoztak. A pap elmondta a feltámadás evangéliumát, és az egyetemes keresztyén egyház hitvallását. Ezután énekszó mellett folytatódott a temetés. Amikor a sírt a kellő magassáig feltöltötték, beleállították a fejfát és tovább temették. Az újabb típusú tábla alakú fejfák elterjedésével erre nem volt szükség, mert ezeket a sírhant elkészülte után szúrják a sírba. Ezzel tulajdonképpen be is fejeződött a temetés. A sírnál a gyászoló család marad, míg mindenki szét nem széled.

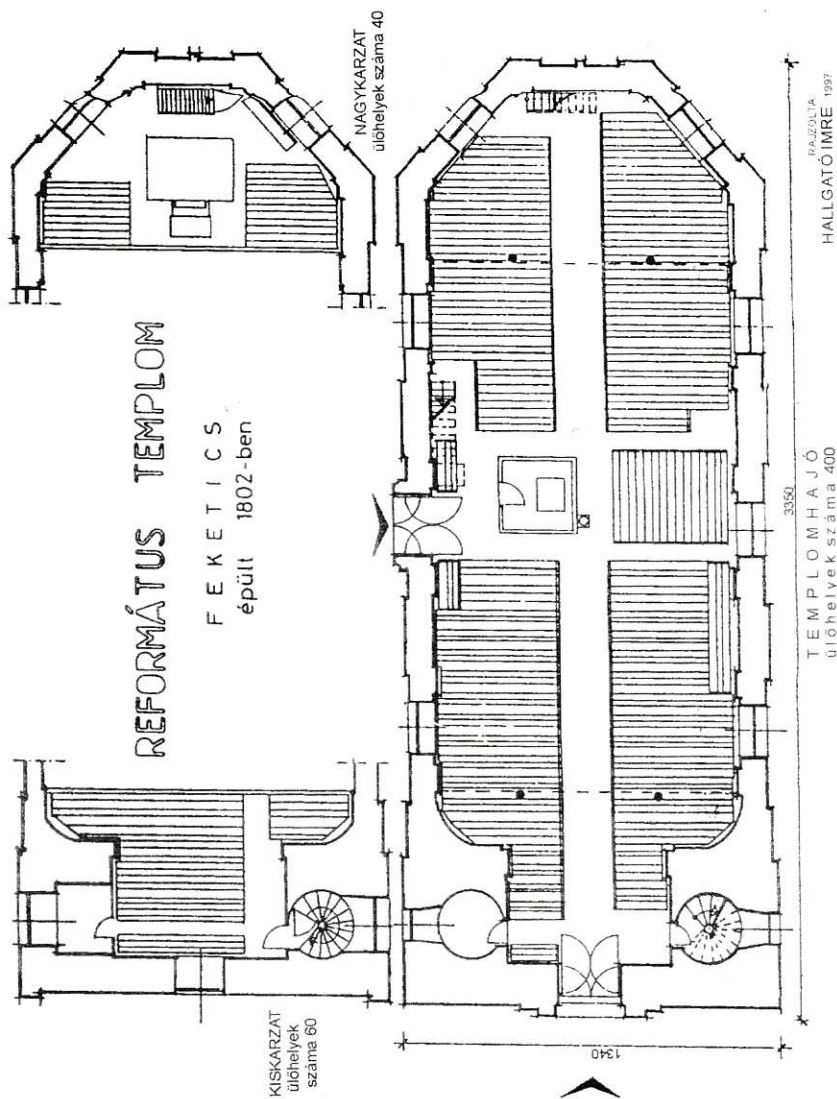
A kistemető régebbi része

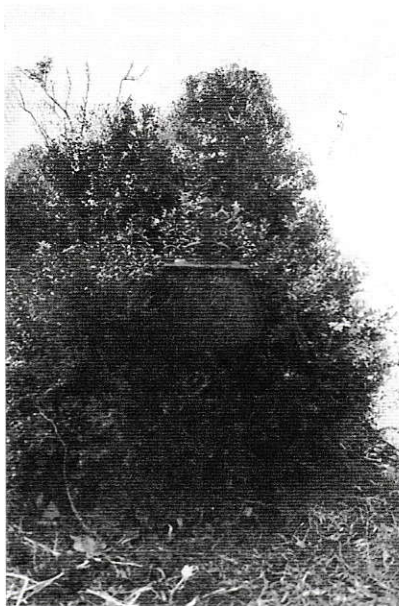
GYÁSZ

A temetés után a hozzátartozók gyászolnak. A nők fekete ruhát öltenek. Ezt egy évig illik hordani, főleg ha közeli családtag volt az elhunyt. Aki ezt nem teszi, azt megszólják. A férfiakra az öltözködés szabályai kevésbé hatnak. A gyász ideje alatt nem illik örömműnepen részt venni. A temetést követő vasárnap a gyászolóknak illik elmenni a délelőtti istentiszteletre. A templomban még részben érvényesül a régi templomi ülésrend, mely szerint minden családnak megvan a maga padsora.

Módos gazda a családjával a családi sírboltnál

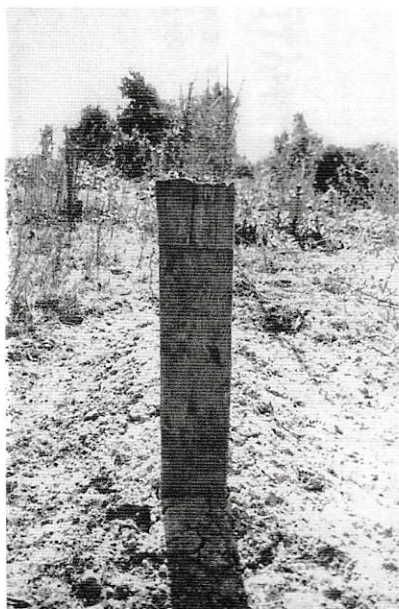

Régi típusú fejfák

Házaspár sírja

Régi típusú fejfa

ADALÉKOK

Az 1848-as szabadságharc utolsó győztes csatájának halottait, mind a győzteseket, mind a legyőzötteket Feketehegy, Szeghegy és Kishegyes községek hármashatáránál a közös sírba temették. 1887-ben egy szobrot emeltek azon a helyen. A szobor egy 5,5x5,5 méteres, vaskerítéssel bekerített területen foglalt helyet. Alapzata 14 m², 150 cm mélységben téglázva. Az 5 méter magas, 60 métermázsás obeliszk alakú öntöttvas szoborhoz két színű márványlépcsőn lehetett feljutni. Az emlékművet 1922-ben lebontották.

Az északi oldal felirata:

*Síremlék vagyok én, száz vértanú nyugszik alattam
Kik honukért-honodért estek itt el e mezőn,
Szent végrendeletük hálásan vésve szívedbe:
Add unokáidnak még ezer évig odább:
Honfi szeresd a hazát! Élj, halj érte! Csak akkor
Lesz bármely sorban nagy, szabad és a tied.*

*A szobor jeligéje:
És álljon e domb, a múltak jele,
Kímélve bánjék a vész is vele.*

(Arany)

A nyugati oldalon:

*Bács-Bodrog vármegyének
a névtelen szabadsághősök
iránt kegyeletes közönsége
adakozásából emeltetett
1887. július 7-én*

A keleti oldalon:

*E hely környékén győzte le
1849. július 14-én Guyon Richard
honvéd tábornok 7000 honvéddel
42 ágyúval, Jellachichnak 12 000
emberből, 79 ágyúból álló hadát.*

A déli oldalon:

*Guyon a felnyomultában reátámadó Jellachich
bánt, Hegyes, Szeghegy, Feketehegy határán
vitéz honvédeivel megvervén, Verbászon át Kátyra
futamtította s vármegyénkből kiszorította.*

Az 1978-ban végzett gyűjtőutam alkalmával ráakadtam még két siratóparódiára is. Az első arról szól, hogy egy kis házban élt egy szegény ember a feleségével. A tető rossz volt, beázott. Az asszony éppen tököt sütött az urának, amikor az meghalt. Az asszony így siratta:

– Jaj hékám, tököd a padkán, te meg a deszkán, jaj hékám, mi lesz velem? Ki dugja be azt a jukat ami mindig csurog-csepeg? Jaj, jaj, jaj nekem.

A másik eset uborkaszedés után történt. Meghalt az ember az asszony így siratta:

– Jaj hékám, most raktam el azt a sok kis apró uborkát, amit te nagyon szerettél, ki eszi azt most meg? Jaj hékám, jaj!

A siratóparódiákon kívül halottakról szóló mesékkel is szórakoztatták egymást az emberek. A mese úgy kezdődik, hogy disznóvágás volt az egyik tanyán. Akkoriban még nagy disznótorokat tartottak. Meghívták a rokonokat, jóbarátokat. Délutánra járt az idő, amikor megtörtént a baj. Az öreg leesett a székről és meghalt. Nem akarták szétzavarni a társaságot, most mit csinál-

janak. Mentő ötletük támadt. Beletették az öreget az üresen heverő koppasztóteknőbe és letakarva bevitték a kamrába. Este nagy zörgéssel kántálók jöttek. Elmondták a szöveget, a gazda pedig kinyitotta a kamraajtót, hogy valamit adjon nekik. Szemükbe tűnt a letakart koppasztóteknő. Éjszaka amikor már javában állt a tor, a kántálók visszajöttek, de ásóval a kezükben. Kiásták a falat, kihúzták a teknőt, meg sem nézve mi van benne. Azt hitték sonka. Másnap a gazda szomorúan vette tudomásul, hogy ellopták a halottat. Harmadnapra megtalálták azt is, a szőlőkben fateknőstől.

Gyászos nap volt 1916. augusztus 30-a. A honvédség által a toronyból leemelt harangoktól gyászistentisztelettel búcsúztak a lakosok. A harangokat fekete lepellel letakarva vitték a vasútállomásra, ahol szintén halottnak járó tisztellel vettek tőlük búcsút.

Harangbúcsúztatás 1916-ban

Falunk nagy szülötte, Ágoston Sándor, a jugoszláviai református egyházak első püspöke a feketicsi templomban lett felravatalozva, és a hívek innen kísérték ki utolsó útjára.

Ágoston Sándor temetése

Adatközlők:

1. Braskó Lídia, 74 éves
2. Dorkó Klára, 1978-ban 70 éves
3. Fehér Mihály, 1978-ban 78 éves
4. Papp Imréné, 1978-ban 80 éves
5. Sárközi Ferenc, nyugalmazott tanár
6. Vajda Mária, volt harangozó, 70 éves
7. Tóth Zsuzsanna, nyugdíjas, 74 éves

Felhasznált irodalom:

1. A megtartó egyház (a feketicsi református gyülekezet történetéből)
2. Kunt Ernő: Utolsó átváltozás
3. Novák László: Fejfák a Duna-Tisza közén

Az első gyűjtés éve 1978.

Sárándi István, 1997., Feketics

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSÉN – NAPJAINKBAN

FOLYTONOS VÁLTOZÁSBAN

Egy alakuló faluközösség hagyományaiban is változik. Bizonyos korábbi szokások halványulnak – elmaradnak. Mivel környezetünkben más népek és vallású emberek is élnek, így természetesen át-átveszünk tőlük bizonyos szokáselemeket, és azokat beépítjük a sajátunkba.

A fiatalabb generáció már a megváltozott szokásokat tartja fenn. Mondják, hogy elmennek a „régiekre” és csak emlékekben maradnak meg sírjaik a temetőben.

Az utóbbi években érezhető és dokumentálható falunkból a fiatalok elköltözése. Ennek főbb okai mindenképpen ez a bizonytalan politikai – háborús helyzet. Kit a félelem, kit az üzleti lehetőség mozdított ki szülőfalujából – családotól. Többen is tanulmányaikat továbbfolytatják Magyarországon. Ez az újkori elvándorlás úgy nyugatra mint tengerentúlra is irányul.

A legújabb háborúsújtotta vidékekről jelenleg egy erőteljesebb beáramlás történik falunkba. Az üresen maradt magyar házakat felvásárolják, így az amúgy is vegyes lakosságot tarkítják.

A más nyelv, szokások, vallás, előítéletek, anyagi és nézetbeli különbségek talán még az elkövetkező időkben fogják éreztetni hatásukat.

A valamikori református vallású magyar településen az 1991-es népszámlálás adatai szerint a nemzetiségi eloszlás a következőket mutatja:

2959 magyar	16 muzulmán	2 román
759 crnagorai	3 szlovén	2 ruszin
385 szerb	218 jugoszláv	8 bunyevác
30 horvát	16 albán	21 egyéb
5 macedón	7 roma	5 ismeretlen
	34 meg nem határozott	

Manapság 2160 református él Feketicسن.

A természetes szaporulat néhány éve már a magyarság körében erősen negatív irányzatot mutat, és úgy néz ki, hogy ez a fogyatkozás folytonos lesz az elkövetkező években. Ebben az évben fordulópont áll be az elemi iskolában. Ugyanis évtizedek óta két magyar első osztály indult– most ez nem jön össze.

Ezekben a viszontagságos időkben a megtartó egyháznak, a templomunknak, a püspökünknek, a lenenbergi otthonnak nagy szerep jutott a faluközösség tudatának alakulásában.

A korábbi időben azok, akik vallásukat nyíltan nem gyakorolták, hozzátartozóikat egyházi szertartással temették el. Most a nem egyházi temetések aránya elhanyagolható.

ISMERKEDÉS A TEMETŐVEL

Helyi szokás, hogy Húsvétkor a vallásórák látogatói, a gyerekek, a tiszteletes úr vezetésével minden évben – ha ezt az időjárás engedi – Ágoston püspök úr sírjánál verselnek, szüleik illetve nagyszüleik jelenlétében.

*Ágoston Sándor püspök sírja a feketicsi Nagytemetőben, háttérben
múlt századi sírkövek*

A gyerekek már itt megismerkednek a temetővel, a sírokkal, a jelekkel, az elmúlás folyamatának szükségszerűségével. Verselés után a gyerekek szüleikkel együtt felkeresik hozzátartozóik sírját.

AZ ÉLET ALKONYÁN

Mint az évszakok váltakozásának, úgy az életnek is vannak szakaszai. Az idős ember érzi testi és szellemi erejének fogyását. Ilyenkor igyekszik „meghagyni” egyet s mást fiainak – unokáinak. Aki úgy érzi, betegségéből nincs visszaút, gondoskodik a sírjelek, énekek kiválasztásáról, utasít ... A temetkezéshez szükséges összeget rendszerint félreteszik (leginkább devizában tartják – félve a pénzromlástól). Még mostanában is van rá eset, igaz egyre ritkábban, hogy a koporsót jó előre megveszik, és a padláson tárolják.

Azokra a jelekre, amelyek a „halál közeledtét jelentik” jobban odafigyelnek.

– *Ha szőlőtöke metszésekor kihagynak egy tökét – meghal valaki a közeli hozzátartozók közül.*

– *Ha 13-an ülnek le egy asztalhoz, ez is jele lehet az ezt követő elhalálzásnak.*

– *Ismeretes a „Pál fordul köddel, ember hull döggel” népi mondás ismétlése ... hozzáteszik azonban, hogy „amúgy nem vagyunk babonások” és nem is tulajdonítanak nekik különösebb jelentőséget.*

Mondják tréfásan, hogy a hosszú életnek az a titka, hogy közben nem szabad abbahagyni a lélegzést. Habár valótlan tartalmúak ezek a megfigyelések, mint az álmok, az állatok viselkedése, a számok kombinációja – véletlenszerű egybeesése, valamilyen cselekedetnek elmulasztása, ez esetben valahogy különös dimenziót kap.

Az egyre súlyosabb beteg, illetve elaggott személy körül mindig van valaki. Táplálják, tisztába teszik, gyógyszerekkel látják el, figyelik a beteg viselkedését – vigasztalják, igyekeznek fájdalmain enyhíteni. A „nagybetegnek” híre megy a faluban. Imádkoznak érte a vasárnapi istentiszteleten, gyógyulást remélve.

Ha gyógyszeres kezelésre van szükség, a hozzátartozók igyekeznek mindent beszerezni, habár az utóbbi időben ez egyre nehezebben megy. Egy-egy komolyabb operációnál jelentős összegre van szükség. Tudva a betegbiztosító intézet pénztelenségét, ez is fokozza a kilátástalanságot. A beteget igyekeznek mindvégig kezelni.

A halál, hirtelen is beállhat, legyen az infarktus vagy egyéb okozója annak. A betegágyban való „halódást” nem szokták „háborgatni” olyan esetben, amikor az illető már sem ételmelet sem vizet nem tud magához venni.

Ilyenkor citromba mártott kendővel megtörlik a szája szélét, és biztosítják számára a csöndet a „nyugalmat”. Úgy tartják, hogy a „végét járót” nem szabad hangosan siratni, mert akkor annak még jobban elhúzódik vergődése.

Ha hirtelen rosszuléti állapot lép fel, és amennyiben van valaki a beteg mellett, akkor telefonon hívják az orvost. Éjjeli ügyeletet a kishegyesi egészségház (Dr. Márton Sándor) orvosai tartanak. Ide viszik a beteget, vagy hívásra mentőkocsival kiszállnak.

Van eset rá, amikor a kezelőorvos tud a beteg, illetve elaggott személy előrehaladott állapotáról, akkor a családból is valaki a halál beálltát megállapíthatja. Megtapogatja a halottnak vélt egyén karján annak pulzusát, meghallgatja szíve dobogását, és ha ennek hiányát tapasztalja, tükröt tesz a halott orra elé, és ha az nem homályosodik meg, a szemek üvegesek lesznek, a pupillák kitágulnak – biztos jelei a halál beálltának.

A HALOTT KÖRÜLI ESEMÉNYEK

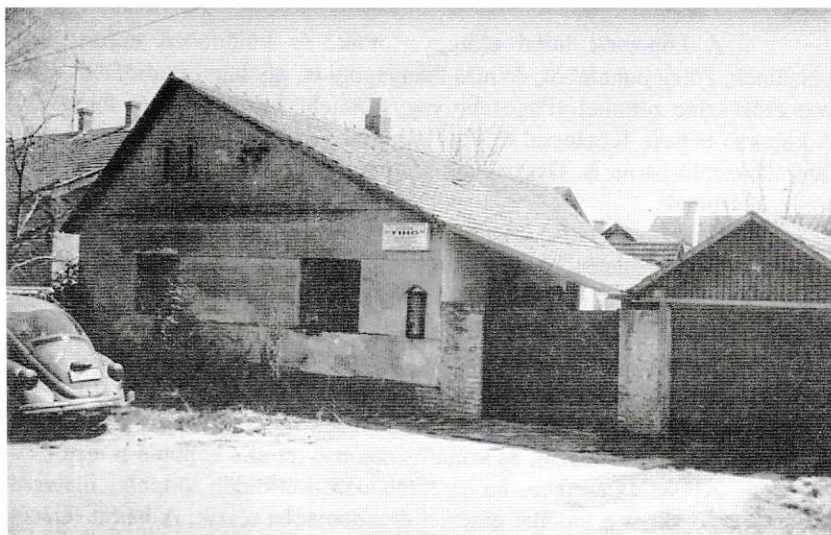
Ezzel az eseménnyel kezdetét veszi a hátramaradottaknak az a szokása, amit generációkon keresztül alkalmaztak – cselekedtek. Ha mégis kijön az orvos és a halál beálltát megállapítja, csak ezután kezdődik meg a halott levetkőztetése, és megmosdatása, mert időközben annak váladékai felszínre kerülnek. Megjelennek a „hullafoltok” a fül körüli elszíneződés, a hullasápadtság. A testen 2 óra múlva kezd beállni a merevedés. Így ez idő alatt kell a halottat felöltöztetni.

A halott lemosását már huzamosabb ideje egy erre vállalkozó személy szokta végezni, vagy a család. Sok esetben a szomszéd segítségét is szívesen veszik. Ha az elhalt férfi volt, megborotválják. Egyre ritkábban hívnak hozzá borbélyt. Nagy melegben – nyáron szokás, hogy a halott száján keresztül alkoholt öntenek bele, hogy a már megindult bomlástermékek keletkezését fékezzék. Alkoholos vatta kerülhet még a halott hóna alá, lábai köré...

A halottra mindig jó ruhát adnak. Idősebbek még manapság is meghagyják, hogy ha meghalnak, melyik ruháját adják rá. Feje alá párnát tesznek. Ha műfogsort viselt, akkor azt a szájába visszahelyezik. Az állat egy kendővel felkötik, szemhélyát lecsukják. Már nem szokás fémpénzt tenni a lecsukott szemhéjakra. Kezeit két oldal kinyújtva maga mellé teszik.

Ezután kerül sor a rokonok értesítésére. Vagy személyesen „szalad el” valaki, vagy pedig telefonon történik a szomorú hír közlése. Közben átjöhetnek a szomszédok is, kikkel megbeszélik a legsürgősebb teendőket.

A koporsó és a koszorú kiválasztását, a sírhely kijelölését, a temetés időpontját a családon belül döntenek el. A koporsóért leginkább egy-két családtag megy el a temetkezési vállalathoz.

*A feketicsi „TIHO” temetkezési vállalat épülete,
falán a gyászjelentések helye*

Itt kiválasztják a koporsót, a vele járó kellékekkel, református táblás fejfát, és a gyászkoszorút, melyet ott feliratoznak. A hagyományos koszorúk 50 cm, 100 cm, ritkábban 120 cm átmérőjűek szoktak lenni. Alakjuk kerek, vagy ovális. Hagyományos vázát fűzfavessző képezi, de lehet más anyaga is a vesszőnek, melyet dróttal kötnek össze. A koszorúk anyaga a sötétzöldre festett RUSCUS a különböző színű műanyagból készült virágmintákkal. Ezek a kála, rózsa, szegfű, margaréta, főleg a fehér és piros szín dominál, de megtalálhatók a kék és más színűek is.

Koszorút a legközelebbi hozzátartozók vesznek. Az élő virágból készült koszorúk különböző méretűek lehetnek. Díszítőelemként páfrányt, mahóniát, aszparáguszt és élő ruscust használnak. Ebbe élő fehér vagy piros szegfűt kötnek bele, vagy ha kéri, akkor vegyesen virágokat.

A koszorúra kötött gyászszalagok papírból, műanyagból, esetleg selyemből készülnek. Ezeket dróttal erősítik a koszorúkeretre. A szalagok szélessége 7-8 vagy 15 cm, fehér vagy fekete alapon készülnek. A selyemszalagok mintásak vagy sújtással díszítettek.

A feliratozás korábban ecsettel történt, és különleges festékanyaggal „arany” és „ezüst” színűre. A mostani feliratozás filctollal történik. A leginkább feliratozott szöveg: „Utolsó üdvözlettel ...”, „Utolsó búcsú ...”, „Fájó szívvel búcsúzik ...”, „Szeretett ...”. Az élő koszorúkat virágüzletből szokásos rendelni.

A koporsók mind előregyártottak, és különböző minőségben készülnek. Főleg puhafából, de más faanyagból is, így hárs- és diófából is. A koporsók színe zömmel világosabb vagy sötétebb barna színű és fényezett. A koporsó belseje forgáccsal töltött, kárpittal van bélelve, úgymint a halott feje alá kerülő párna is. Gyermekek számára fehér színű, kisméretű koporsók is készülnek.

A koporsó külső borítójára jobb oldalról az elhunyt neve kerül, míg bal oldalról születési és elhalálozási éve, fehér színű műanyagból készült betűkből kirakva, apró szegekkel felerősítve. Ezekből a betűkből kerül felirat a táblás fejfára is. Név, születés és az elhalálozás éve.

Amennyiben az elhalt a szokásosnál nagyobb testű volt, akkor a koporsót utólag is megpántolhatják. A koporsó külső oldalán található két-két foggantyú, amelyek segítségével vinni lehet azt. A koporsó külső díszítése műanyag mintázattal készül, és színárnyalatában tér el a koporsó színétől.

Abban az esetben, ha az elhalálozás külföldön történik, illetve a hadseregben, akkor a halottat cinezett ércoporsóba teszik. A halott fejénél levő része tüvegéből van, hogy azon keresztül látni lehessen a halottat. Az ilyen koporsót mindig még egy fakoporsóba teszik. A kórházban meghaltakat is már koporsóban hozzák haza.

Mivel a feketicsi kápolnának nincs hűtőháza, a halottnak több napig való „fenntartására”, ezért a szomszédos lovćenaci falu kápolnájának halottas hűtőházát veszik igénybe időnként.

A temetkezési vállalat, a „koporsós” írja meg a gyászjelentést négy példányban. Ez tartalmazza az elhunyt nevét, születésének és elhalálozásának évét. A gyászjelentésen a „halottas papíron” lesz feltüntetve, hogy melyik temetőbe fogják örök nyugalomra helyezni a halottat. A temetés szinte mindig délután van. A gyászjelentésnek egy példánya a temetkezési vállalat halothirdető táblájára kerül, a második példány a falu központjában levő hirdetőoszlopra, a harmadikat az elhunyt lakásának vagy házának kapujára – ajtajára teszik ki, míg a negyedik példány a temetőben levő halottasház halothirdető táblájára kerül. Külön kérésre a gyászjelentést szerb nyelven is kiírják.

A koporsó és a kellékek kifizetése a temetés után szokott megtörténni. Amennyiben a családtagok nem tudják elszállítani a koporsót saját járművükön, akkor a „koporsós” egy targoncát kölcsönöz, illetve az utóbbi időben ő saját maga szállítja azt a halottas házhoz.

A HALÁL HÍRÜLADÁSA

Megtörténik a távolabbi rokonok és ismerősök értesítése távirattal vagy telefonon. Harangozni csak akkor szoktak, amikor a halottat már

koporsóba tették. A harangokat 1975-76-ban villamosították. Férfi halott esetén a nagyharanggal háromszor csendítenek, majd „összehirangoznak”. Női halott esetén kétszer szólal meg a nagyharang két-két percig, majd „összehirangoznak”. Gyermekhalottnál csak a kisharang szólal meg. Amíg kézzel húzták a harangot, addig a harangozó azt az ablakot nyitotta ki, amerre a halott lakott. Mára ez a szokás elmaradt, de ha presbiter hal meg, akkor kiteszik a torony ablakába a fekete zászlót.

Amennyiben másnap lesz a temetés, akkor aznap a déli harangszó után, és 16 óra után harangoznak halottra. Másnap – a temetés napján 8 órakor és 11 óra után harangoznak, majd végül a délutáni temetéskor.

HIVATALOS ÜGYINTÉZÉS

A paphozjáró szerepe továbbra is megmaradt. Ezért minél előbb fel kell őt keresni, és bejelenteni az elhalálozást. Ezt a „paphozjáró”, általában az utcabeli presbiter vagy a rokonságból valaki intézi. Vele kell megbeszélni a harangozást, utána pedig a temetés idejét, hogy azt egyeztesse a szertartást végző pappal. Az ő feladata lesz, hogy adatokat közöljön az elhunytáról, annak életútjáról, családi állapotáról, rokonságáról, erkölcsi magatartásáról e faluközösségben.

Halottak anyakönyve a FÉKE FICSI		Halottak anyakönyve az 1937 évtől					
Év	Hónap	Név	Halál oka	Év	Hónap	Név	Halál oka
1957	1957	Szabó Erzsébet	Feketes Feketes	1902	II.	Martonkó Károly	szívinfarktus
1957	1957	Majer Erzsébet	Cserdés Péter Cserdés Rozália	1957	I.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Bosnyai Mária	Németh Miklós Németh Erzsébet	1945	IX.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Cserdés Lidia	Feketes Feketes	1936	VII.	Varga György	szívinfarktus
1951	1951	Németh Mária	Kovács András Németh Erzsébet	1926	V.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Balla Mária	Tóth József Tóth Erzsébet	1926	IX.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Feketes Katalin	Kovács István Cserdés Erzsébet	1921	XII.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Vilmos	Székely Feketes	1904	I.	Varga György	szívinfarktus
1957	1957	Kovács Lajosné	Bede Balázs Vajda Zsuzsanna	1944	V.	Varga György	szívinfarktus

Kivonat, a feketesi halottak anyakönyvének részlete

Ha az elhunytak külön kívánsága volt a temetkezési énekkel kapcsolatban, akkor azt méltányolják. Később a papi hivatalba kerül az elhunytak a személyes adata, és ezt a feketicsi halottak anyakönyve őrzi.

Időközben a hivatalban is meg kell tenni a bejelentéseket. Hosszú időn át ezt az az asszony végezte, aki a halottat is „rendbe tette”. Jelenleg ezt a feladatot vagy a paphozjáró végzi, vagy valamelyik családtag jár el ez ügyben.

A feketicsi Helyi Közösség irodájában található az anyakönyvvezető, aki a halálesetet bejegyzi, és erről halotti bizonylatot állít ki. Végzi ezt azon igazolás alapján, melyet az orvos ad ki előzőleg. Ez tartalmazza az elhunyt személyi adatait, és a halál okát. Az elhunyt személyi igazolványát is itt kell leadni. Az elhalálozásról jegyzőkönyv készül és ennek az un. „halottas kivonatát” kapja kézhez a kérelmező három példányban. A halott személyi adatait a halottas anyakönyv rögzíti iktatószám alatt. Ha az elhunyt máshol született, akkor ezt hivatalból kiértékelik. A hagyatéki tárgyalás indítása a hozzátartozók, illetve örökösök kérésére történik.

A Helyi Közösségben kell a temetkezési engedélyt is megszerezni. Itt jelölik ki a sírhelyet, illetve a családi sírboltot – kriptát. Amennyiben régebbi sírba szeretnének temetkezni, vagy családi sírbolt felnyitására kerülne sor, akkor a helyszínre mennek terepszemlét tartani, és az előírások figyelembevételével hozzák meg a döntést.

A HALOTTAT A TEMETŐBE VISZIK

A Nagytemető bejárata. Balról a volt temetőcsősz házával, jobbról a gyászokocsizín épülete a Temető utcában

A halott a lakásában, illetve házában csak egészen rövid ideig marad. A háziak gyászruhát öltenek. Rendezkednek a további teendőkkel kapcsolatban. Itt csak kevés számú rokon, illetve szomszéd jelenik meg „halottat látni” rövid időre.

Nemsokára jön a halottaskocsi (furgon) és kiszállítja a koporsóban levő halottat a Nagytemetőben levő „halottasházba” – kápolnába, ahova aszfalt út vezet fel a dombra.

A TEMETŐHÁZ

A temetőház (halottasház) építése 1985-ben kezdődött. Az épület 3 kápolnából, váróteremből és mellékhelyiségekből áll. A beépített rész 312 m² és előtte még 120 m² lebetonozott terület van biztosítva a szertartások megtartására. Az építkezés pénzelését és a munkálatok kivitelezését teljes egészében a feketicsi polgárok végezték a Helyi Közösség szervezésében.

Épül a halottasház

A tervek beszerzése, az alapok kiásása 1985-ben történt. Ezen a helyen is már egy korábbi temetkezés volt, így elég mélyre le kellett ásni az alapokat. A temetőszerkezet 1986-ra készült el, és még ebben az évben a cserepezés is megtörtént, valamint a vízvezeték és villanyhálózat kiépítésére

is sor került. 1987-ben a falak malterozása és a betonozás, teljesen 1988-ra készült el. Az egész építkezés 93 önkéntes munkanapot vett igénybe. 10-15-ös csoportokban dolgoztak. Egy-egy munkanap 6 órát tartott, közben az étel és ital biztosítva volt. A munkálatok úgy történtek, hogy a mesterek irányították és vezették az önkénteseket, de azok szakszerűek voltak. Az egész építkezés 5552 munkaórát vett igénybe.

Az ott található padok is önkéntes munkával készültek.

Önkéntes munkával épül a halottasház

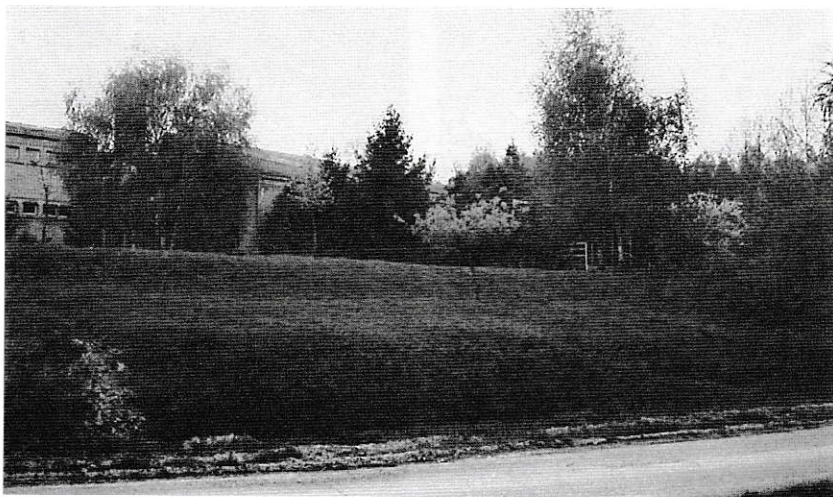
A KORÁBBI TEMETŐK SORSA

A legkorábbi temetődombra (Ócskatemető) épült a feketicsi „Nikola Djurković” általános iskola épülete a sportpályával és a tornateremmel.

A Kistemetőbe, igaz egyre ritkábban, de még temetkeznek és az újabbkori sírokat rendbeteszik és gondozzák. Temetéskor a halottaskocsi ilyenkor áthozza a halottat a Nagytemetőből gyászszertartás után a gyásznép kíséretében. Ide főleg olyanok temetkeznek, akiknek hozzátartozóik is itt nyugszanak, vagy a család a temető közelében lakik.

A legkorábbi sírhelyek már elgazosodtak, a nazarénusok sírjaikat nem jelölték, így ezen a részen sírjelek alig akadnak. A feketicsiek gyakran

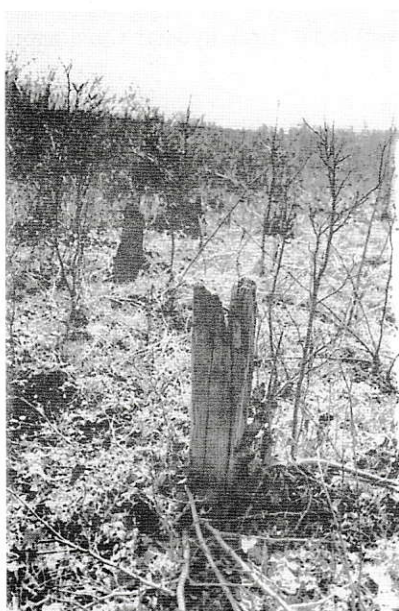
faragtak gömbakácból, egyszerű díszítéssel fejfát. Ezek nyomai a mai napig fellelhetők, állják az idő múlását.

Az Ócskatemető helyén épült iskola

A Kistemető ma

Régi fejfák a feketicsi Kistemetőben

A RAVATALOZÓ

A Nagytemető kápolnájában van a ravatal, erre helyezik a koporsót. A teremben padok vannak félkörben. A koporsó fedelét balról a sarokba állítják, a táblás fejfát a fejfatartóba helyezik, oda ahol a halott lába van. A koszorúkat és a virágcsokrokat is a ravatal köré helyezik, illetve a szemfedővel mellig takart halottra. A halott arca csak ritkán fedett, nincs letakarva. A részvétnyilvántókat itt fogadják a család legközelebbi hozzátartozói – állva, a halott bal oldalán, illetve annak fejénél félkörben.

A részvétnyilvántás történik egy csendes meghajlással a halott lábánál, a férfiak levett fejfedővel. Elhelyezik kegyeletcsokraikat, koszorúikat. Még ott helyben a gyászolók mindegyikéhez szólván félhangosan fejezik ki részvételüket, majd kezet fogva vagy arconcsókolván a gyászolókat igyekeznek enyhíteni azok fájalmát. Megfigyelhető a háromszori arconcsókolás az itteni magyarok körében is. Ez a szláv szokásból átvett cselekedet.

A gyászolók és részvétnyilvántók szót váltanak a bekövetkezett halál körülményeiről, a halottról általában, majd bizonyos idő elteltével távoznak a ravatalozóból. A közelebbi rokonok, szomszédok még a délelőtti folyamán is elmennek „halottat látni”.

A halottasház várótermében szokásba jött a „halottnézőket”, valamint a rokonság és ismerősök hosszabb ideig maradó tagjait feketekávával és pálinkával kínálni. A szláv hatás itt is érződik. Ebben mindenképpen szerepe van a huzamosabb együttélésnek, a közös munkahelyeknek, vegyes-házasságoknak.

A TEMETÉS

A feketicsi reformátusok temetésre mindig illő tisztelettel és sötét ruhában mennek. Az idősebb asszonyok sötét, illetve fekete ruhában, sötét harisnyát húznak, fekete kendőt kötnek. A gyászszalag kitűzése nem jellemző. Ha a halottat aznap nem temetik el, akkor a virrasztás elmarad. A virrasztás szokása, a kápolnaépítéssel szűnt meg, míg a háztól való temetkezéskor ezt mindig megtartották. A közelebbi rokonság, munkatársak, szomszédok hosszabb ideig a halottasházban maradnak, illetve annak várótermében, egészen késő estig. Beszélgetnek – felidéznek – a számukra fontos és maradandó emléket hagyó találkozásukat az elhunyttal, méltatják annak egyéniségét ... saját tagjaikat is felidézgetve. Végül is felkerekednek, a halottasház ajtaját bezárják, a lámpákat égve hagyják – nyugodni mennek, a halottat otthagyják éjszakára.

A SÍRÁSÁS

A sírásás mindig a temetés napján történik. Jelenleg ezt a munkát négy ember végzi. A temetőmegbízott feladata a kápolna takarítása, és a temető rendben tartása. A kápolna és helyiségeinek használata újból a Helyi Közösség járulékának terhére esik. Mivel a Nagytemető területén újratemetés folyik, ezért padmalyos sírokat már nem ásnak. Régebben a sírok tájolása észak-dél irányultságú volt, úgy hogy a halott arccal a falu felé fordult. Ez a szokás a Kistemetőben a mai napig is megmaradt, míg a Nagytemetőben kelet-nyugati irányú. Míg a szlávok arccal keletnek fekszenek a sírban, addig a magyar sírokban a halottakat keletnek temetik el.

A sírok mélysége ebben a sárga lössz talajban kb. 1,8 m. Ez a mélység azonban függ attól is, hogy számítanak e másik halottat is ugyanebbe a sírba tenni. Ha igen, akkor az előző koporsót majd lesüllyesztenek, és az újabbat fölébe helyezik. Lényeges, hogy a koporsót legalább 1 méteren föld fedje. A sírgödör szélessége a koporsó fej részénél 85 cm, míg a lábánál 75 cm.

Van a temetőnek olyan része is, ahol nagyobb méretű sírkamrákat is lehet készíttetni, általában egy-egy család részére.

KRIPTASOR KIALAKÍTÁSA

Az újabbkori kripták építése 1989-ben kezdődött. Két 64x5 méteres árkot ástak földmaró gépekkel, majd ezeket az árkokat rekeszfalakkal 2,4x1,8 m kiterjedésű kriptákra osztották. Egy-egy árokból két sorban 26-26, illetve összesen 108 kriptát alakítottak így ki.

Az újabbelelti kriptasor jobboldalt, a háttérben a halottasházzal

A TEMETÉS KEZDETE

Leginkább délután történik a temetés. Az időpont függ az évszaktól. Télen korábban, nyáron viszont a késő délutáni órákban. A halott elbúcsúztatása a halottasház előcsarnokából történik.

Amikor közeleg a temetés ideje, a sírásók a koszorúkat és a virágcsokrokat kiviszik a halott közeléből az előcsarnokba és a virágot szállító eszközre – targoncára teszik. Mielőtt a pap megérkezik, elhangzik a „kiálló”. A papot leginkább egy presbiter vagy megbízott hozza gépkocsin a temetőbe. Közben a temetkezési vállalat embere, miután még egy utolsó tekintetet vetnek az elhunyra, ráhelyezi a koporsótétőt az aljára, melyet két csavar rögzít. Van rá eset, hogy élőcsokor virág a koporsóban marad. Nem ritka eset az sem, hogy a koporsó tetejére is kerül egy hosszúcsokor és az rajta is marad a búcsúztatás ideje alatt is.

A koporsót ezután gumikerekű, kézzel irányítható kocsira teszik és így helyezik át a ravatalozó előtti térre, ahol már várakozik a pap és a gyászoló gyülekezet. A koporsót úgy fordítják, hogy a halott arccal a pap felé legyen fordulva. A pap mellett és mögött az énekesek és presbiterek helyezkednek el. A koporsó mindkét oldalán a legközelebbi hozzátartozók állnak, míg félkörben a gyászoló gyülekezet áll.

A GYÁSZSZERTARTÁS

A gyászszertartást a pap végzi. Amennyiben az elhunytnek nem volt külön kérése az énekekre vonatkozóan, akkor a XC zsoltárt éneklik: Te benned bízunk ...” Ezt követi a fohász, majd a gyászoló gyülekezet megszólítása. Az íge felolvasása, illetve a felolvasott íge magyarázata, belefoglalva az elhunyt méltatását. Ezt a prédikációt zárja a hátramaradottak megvigasztalása és a gyászolóktól való búcsúztatás. Következik az ima, majd a „Mi Atyánk”, melyet a pap mond ugyan, de az utóbbi időben félhangosan a gyászszertartáson megjelentek is.

Az áldás a végére kerül. Ha az elhunytnek munkatársai, rokonsága kéri, akkor ez a búcsúztató szöveg szerb nyelven is elhangzik. Temetéseinken elég szép számban megjelennek az itt élő cmagoraiak is. Végül, együttesen eléneklik a „Megyek már ó Uram” kezdetű dicséretet – annak a 1., 3. és 5. versét. Ha a halottnak volt kívánsága, akkor annak eléneklésére is sor kerül. A koporsót szállító kocsit úgy fordítják, hogy a halott harccal indul a sír felé. Felhangzik az úti ének „Menj el a te nyugalmadba” kezdetű dicséret.

A SÍRNÁL

A koporsót követi a gyászoló család, a presbiterek a pappal, majd a férfiak és nők vegyesen. Menet közben a „Búcsút vennem, el kell mennem” kezdetű dicséret hallatszik. Míg a halottat a sírhoz kísérik, egész idő alatt harangoznak. A koporsó sírba helyezését a sírásók végzik, akik a Helyi Közösség alkalmazottai. A koporsót kötelek segítségével engedik a sírba. Közben felhangzik a „Jézus, ki a sírban valál” kezdetű dicséret, vagy a „Nincs már szívem félelmére” kezdetű.

Megfigyelhető, hogy az élő virágcsokor a koporsó tetejére kerül, mielőtt ráhúznák a földet. Ha kriptabontásra kerül sor, akkor a korábban elhunyt koporsójára is kerül egy „hosszúcsokor”, mielőtt a kripta lejárátát visszafalazzák. Amikor a sírt már mintegy 3/4-ig betemették, akkor ezzel leállnak, míg a pap elmondja az ígét: „Hacsak ebben az életben reménykedtünk...” kezdetűt, majd az egyetemes hitvallás a „Hiszek egy

Istenben” elmondására kerül sor a gyülekezet bevonásával. Ezután a pap megáldja a jelenlevőket, majd folytatódik a sír betakarása. Leszúrnak a fejét. Ez idő alatt a gyülekezet énekel: „Föld híven tartsd” kezdetűt. A befejező ének leginkább az „Isten velünk, viszontlátásra” kezdetű dicséret lesz.

A sírásók hantot csinálnak a sír fölé, megigazítják azt és ráhelyezik a koszorúkat, illetve az élővirág csokrokat. Sok esetben a koszorúk és virágok teljesen befedik a sírt.

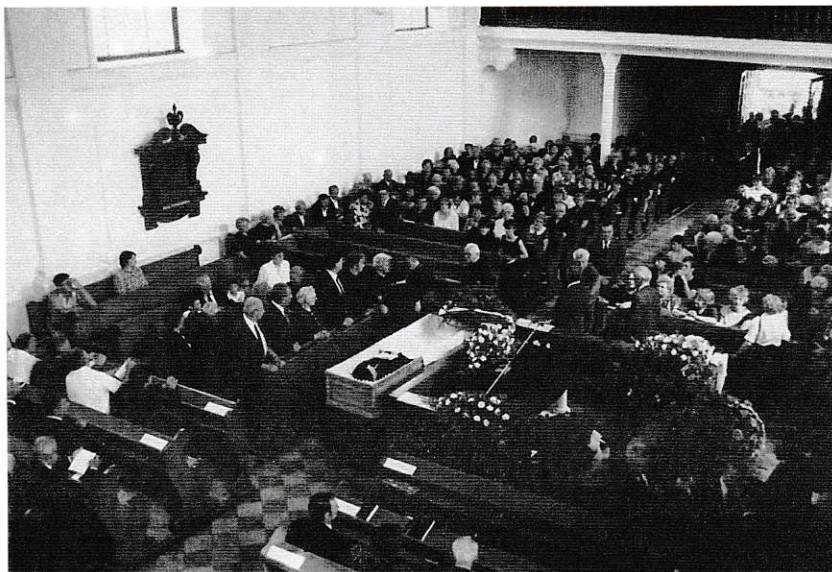

A sírnál tartott búcsúztatás, előtérben a virágcsokrokat és koszorúkat, valamint a koporsót szállító kocsit látható

Lassan a jelenlevők elhagyják a sírhelyet, a temetőt. A pap is elbúcsúzik a legközelebbi hozzátartozóktól, és egyben részvétét is kifejezi, majd ő is távozik. A család utolsóinak marad a sírnál, itt fogadja esetleg azok részvételét, illetve búcsúját, akik valamilyen oknál fogva nem tudtak elmenni „halottat látni”. Temetés után kezet mosnak.

Ha az elhalt vegyes házasságban élt, illetve katolikus vallású volt, akkor a temetés után a családtagok, a távolabbról jöttek, szomszédok, akik segédkeztek a temetés körül – visszamennek az elhalt házába, ahol megvendégelik őket. A helyi református temetés után a halotti tor nem ismeretes, de a vidékieknek ebédet biztosítanak. A feketicsi református templomból való temetkezésnek nincs hagyománya.

Legutóbb az elhunyt Dr. Hodosy Imre püspököt kísérték innen utolsó útjára, kinek a temetésén megjelent az összes Jugoszláviában élő református pap, valamint más felekezetek előljárói képviselve egyházukat, illetve más magyarországi és külföldi tisztségviselők is.

Dr. Hodosy Imre, a feketicsi református templomban felravatalozva

AZ ELSŐ MEGEMLÉKEZÉS

Az elkövetkező első vasárnapon a templomban találjuk az elhalt családtagjait. A pap rendszerint megemlékezik a halottról és a gyászolókról, de nem név szerint. Vigasztalja és lélekben erősíti őket. Az istentisztelet után a család kimegy a sírhoz, halottjukra emlékezvén.

Az 1802-ben épült feketicsi református templom

A SÍROK LÁTOGATÁSA ÉS GONDOZÁSA

A síron a virágok és a koszorúk rendszerint addig maradnak, míg el nem hervadnak. Azután letakarítják. A sírokra, melyek nem betonlappal zártak – gyökeres virág kerül. A vázába meg friss vágott virág, illetve kerek csokor. A virágok saját kertből valók is lehetnek.

A megemlékezés virágát, illetve koszorút (görögkoszorú) az évfordulón helyezik el. Ez a jelenség is inkább szláv hatásra erősödik. Az élővirág mellett az utóbbi időben megjelentek a jóval tartósabb selyemvirágok is. A sírok egymáshoz való közelsége miatt, a díszfák kiültetése nem alkalmas, de azért mégis itt-ott látni belőlük.

Az általános sirrendbetétel Halottak Napja előtt történik. Ekkor megelégnül a temető. Ki-ki a maga halottjára emlékezik. Ilyenkor a krizantém nyílik, ez képezi a temetődísz virágát. Később aztán ismét mindenki kilátogat, hogy a vázakat kellően megvédje a kemény téli fagyok okozta károktól. Korábban a temetők nem voltak ennyire látogatottak.

Virágdíszben a temető, a háttérben a falu

HAGYOMÁNYŐRZÉS

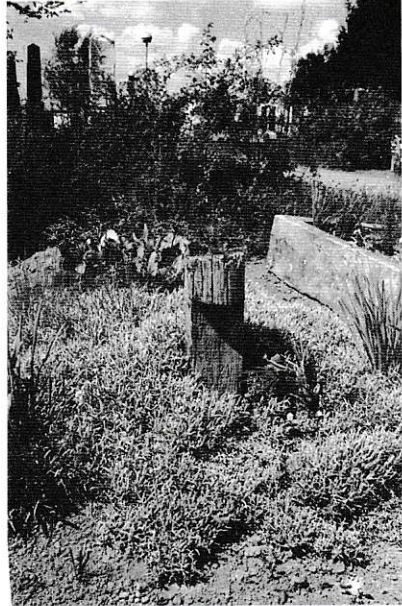
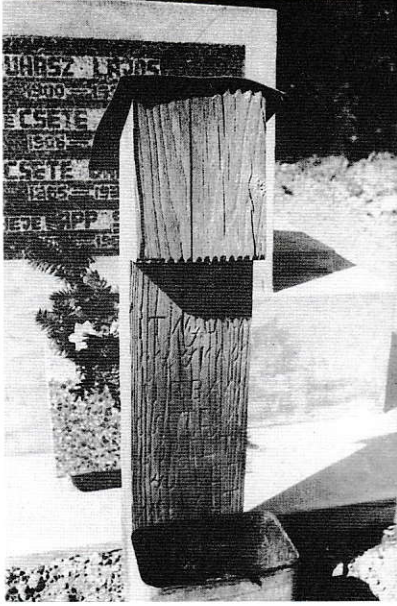
A Nagytemetőben is még megtalálható az egyszerű gömbakácból faragott fejfa néhány példánya. Újabbkeletűeket nem látni, de ezeket a hagyománytisztelet megtartotta és ápolja.

Első sírjelként azonban mindig a lécre szegezett barna színű, lakkozott táblás, református fejfák kerülnek a sírra. Ezeket aztán később a sír további rendezése, illetve befedése után felváltják a kőből készült, márványlapra véséssel feliratozott sírkövek.

A sírt fedő kőlapokon foggantyúk vannak. A sírkövek díszítő elemei az „arany” vagy „ezüst” színűre festett pálmaág, szomorú fűz, rózsza. Időnként látni újból az elhalt fényképének beépítését a sírköbe, míg a szemcsézett életnagyságú fényképek az elhunytól nem jellemzőek, viszont az itteni szlávok igen szorgalmazzák.

Kopjafa állítása nem jellemző, de mégis található ilyen is a temetőben.

A temető területén nincsenek elkülönítve a sírok sem nemzeti, sem vallási hovatartozás szerint. Ez adja azt a tarkaságot, melyet manapság láthatunk. A temető utcafelőli téglakerítésen belől, német reformátusok kezdtek temetkezni – családi sírboltokba. Ezen sírok némelyikét magyar reformátusok, rokonsági ágon saját sírhelyül használják, megőrizve a korábbi feliratozást is.

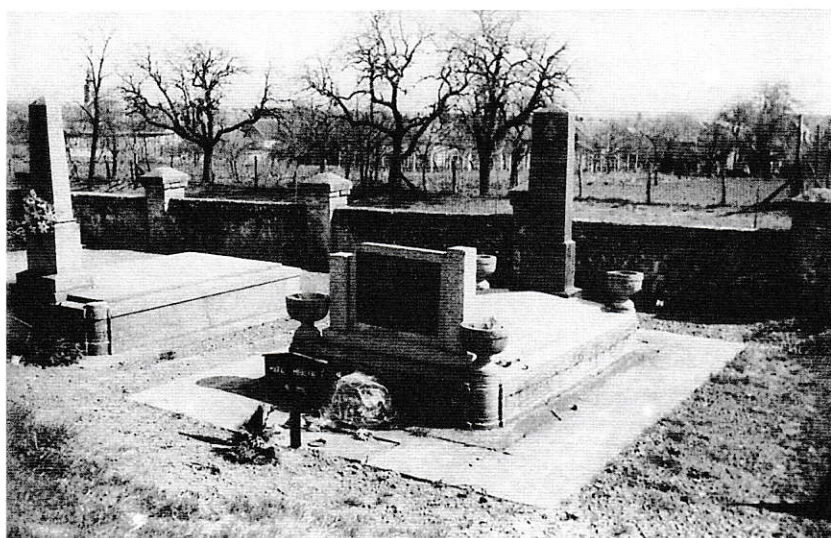
Akácfából faragott fejfák a feketicsi Nagytetetőben

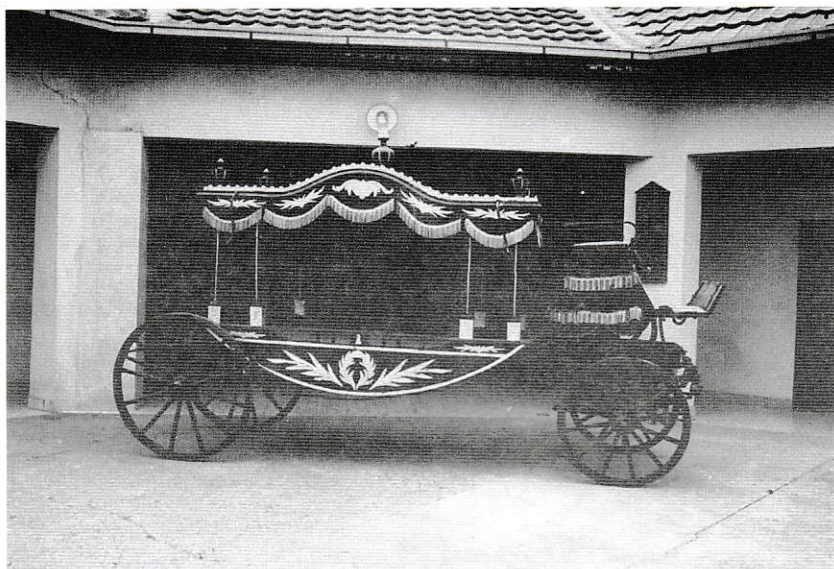
Kopjafa a feketicsi temetőben

Dr. Hódosi Imre püspök táblás fejfája a feketicsi Nagytemetőben

Korábbi német sír, mint újabb temetkezési hely

*Mind a mai napig megőrzött, kiszolgált gyászokos
a halottasház előcsarnokában*

Begyűjtésre váró régi sírkövek, létünk emlékei

Begyűjtésre váró régi sírkövek, létünk emlékei

Régebbi emlékeink megőrzése a megtartást, a ragaszkodást és az emlékezést szolgálják. A kiszolgált gyászokosi a „Szent Mihály lova” és egyéb kellékek a múlt emlékeit őrzik. Ez a hitet és a tudatot erősíti, a folytonosságot szavatolja.

Megtörténik, hogy az elhalt más helységben, illetve országban hal meg és nem helyben lesz eltemetve, akkor az itteni rokonság, illetve hozzátartozói gyászjelentéssel értesítik a falut a szomorú hírről, és harangoztatnak. Egyházi személyek temetésére vidékre szervezeten autóbusszal is elmennek a helybeliek.

Adatközlők:

1. Bácsi András, 87 éves, nyugalmazott kovácmester
2. Bácsi Judit, 83 éves, háztartásbeli
3. Bertók Lídia, 75 éves, háztartásbeli
4. Braskó Ferenc, 78 éves, kovácmester
5. Braskó Lídia, 74 éves, háztartásbeli
6. Csuzdi Natália, 29 éves virágkötő
7. Farkas Lajos, 69 éves, asztalos
8. Hallgató Imre, 42 éves, építészmérnök
9. Józsa Lajos, 77 éves, földműves
10. Józsa Julianna, 69 éves, háztartásbeli
11. Kelemen István, 63 éves, nyugalmazott tanár
12. Kórizs Erzsébet, 74 éves, háztartásbeli
13. Szabó József, 76 éves, kertész
14. Szabó Lídia, 70 éves, háztartásbeli
15. Simonyi József, 39 éves, virágkötő
16. Tóth Zsuzsanna (Dudus) 74 éves, nyugdíjas
17. Végh Judith, 52 éves, nyugalmazott főnövér

Kórizs József, 1997., Feketics

TARTALOM

A PÁLYAMUNKA ÉRTÉKELÉSE	VII
SZELLEMI ÖRÖKSÉG	IX
FEKETICS TELEPÜLÉS UTCAHÁLÓZATA	XI
Feketehegy falufekvése 1785,	XI

FEKETICSI REFORMÁTUS EGYHÁZ

TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK 1785–1920. (Sárközi Ferenc)	1
Letelepedés és az egyházi élet megszervezése	1
Halottlátogatók	2
A paphozjáró	3
Ravatolozás	4
A halottnak a ravatalhoz való felkészítése	5
Virrasztás	6
Temetők	8
Kántor és lelkész jutalmazása	10
Prédikációs temetkezés	12
A koporsó temetőbe való kivitele	18
Énekszós temetkezés	20
Temetőbeni szertartás	20
Együttélés a németekkel	22
A lakosok létszáma vallási hovatartozás szerint	24
Kántori teendők végzése a XX. század kezdetén	24
A temetést megtagadni nem lehet senkitől sem	25
Szabó Zsuzsanna temetése	25
Halotti tor	27
Egyedi temetések	28
Lelkipásztor és kántor nélküli temetkezés	28
Zeneszóval való temetés	29

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK

FEKETICSEN 1920–1987. (Sárándi István)	35
A halál előjelei	35
Felkészülés	36
A halál hírüladása	37
A halott öltöztetése	38
Virrasztás	40
A sír ásása	41
Búcsúztatás	41
Gyász	44
Adalékok	47

REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK FEKETICSEN – NAPJAINKBAN (Kórizs József)	51
Folytonos változásban	51
Ismerkedés a temetővel	52
Az élet alkonyán	53
A halott körüli események	54
A halál hírüladása	56
Hivatalos ügyintézés	57
A halottat a temetőbe viszik	58
A temetőház	59
A korábbi temetők sorsa	60
A rovatározó	62
A temetés	63
A sírásás	63
A kriptasor kialakítása	64
A temetés kezdete	64
A gyászszertartás	65
A sírnál	65
Az első megemlékezés	67
A sírok látogatása és gondozása	68
Hagyományörzés	69

**REFORMÁTUS HALOTTI ÉS TEMETKEZÉSI SZOKÁSOK
FEKETICSEN 1785-1997.**

A KIADÁSÉRT FELEL A FEKETICSI
REFORMÁTUS EGYHÁZ

Recenzens: Sárvári Vajda Zsuzsa

Fotók: Kórizs József

Szedés: Merkva Júlia

Számítógépes előkészítés és fedőlapterv: Makó Sándor

Példányszám: 500

Nyomda: Grafotip

Újvidék, 1998.

